

İradə Hüseynova

**AMEA-NIN BİOLOGİYA VƏ
TİBB ELMLƏRİ BÖLMƏSİ:
İNKİŞAF TARİXİ VƏ UĞURLARI**

Bakı – “Elm” – 2025

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Biologiya və Tibb Elmləri
Bölməsinin 28 oktyabr 2025-ci il tarixli Ümumi yığıncağının
qərarı ilə nəşr olunur.

**AMEA-nın Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsi: inkişaf tarixi və
uğurları. Bakı: "Elm", 2025, 64 səh.**

ISBN 978-9952-601-28-2

Kitabçada Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Biologiya və Tibb Elmləri
Bölməsinin ötən 80 il ərzində keçdiyi böyük yolda əldə etdiyi elmi və elmi-təşkilati
nəqliyyətlər qısa şəkildə işıqlandırılmışdır. Nəşr geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə
tutulur.

© Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, 2025

**Milli Elmlər Akademiyası Azərbaycan xalqının
milli sərvətidir. Onu qoruyub saxlamalıyıq.**

HEYDƏR ƏLİYEV
Ümummilli Lider

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası yarandığı vaxtdan etibarən nailiyyətlərlə zəngin bir yol keçmiş, respublikanın elmi-intellektual potensialını milli sərvətə çevirən mərkəz kimi tanınmışdır.

*Azərbaycan Respublikası Prezidenti
İlham ƏLİYEVİN "Azərbaycan Milli
Elmlər Akademiyasının 80 illiyinin qeyd
edilməsi haqqında" 18 mart 2025-ci il
tarixli Sərəncamından*

AMEA-nın Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsi: inkişaf tarixi və uğurları

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin “xalqımızın milli sərvəti” adlandırdığı Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının yarandığı vaxtdan 80 il ötür. Ölkənin ali elmi qurumu olan Akademiya ilə birgə bütün tarixi böyunca onun tərkibində müxtəlif adlar altında fəaliyyət göstərmiş Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsi də bu il özünün 80 illik yubileyini qeyd edir.

Bölmənin keçdiyi yola, dünya elminin prioritetləri, ölkənin reallıqları və ehtiyacları nəzərə alınmaqla burada əldə edilmiş əhəmiyyətli nailiyyətlərə, onun Azərbaycan elminin inkişafına, milli kadr hazırlığına verdiyi töhfələrə Dövlət Başçısının “Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illiyinin qeyd edilməsi haqqında” 18 mart 2025-ci il tarixli Sərəncamının işığında diqqət çəkməyə çalışaq. Qeyd etmək lazımdır ki, müstəqil Azərbaycan dövləti öz ərazisində suverenliyini tam bərpa etdikdən sonra ilk dəfədir ki, Elmlər Akademiyasının rəsmi yubileyinin keçirilməsi barədə qərar verilir.

XX əsrin əvvəllərinə qədər Bölmənin mandatına aidiyyəti olan təsviri-sistematik tədqiqatlar əsasən əcnəbi alimlər, eləcə də aqrar, bioloji və tibbi təmayüllü kiçik müəssisələr tərəfindən aparılmışdır. Yerli elm adamlarından ilk dəfə Azərbaycanın maarifpərvər və təbiətşünas alimi Həsən bəy Zərdabi həm torpaqların, həm meşə örtüyünün, həm də müxtəlif bitkilərin elmi metodikalar əsasında tədqiqi ilə məşğul olmuşdur.

1918-ci ildə Birinci Respublika tərəfindən başladılan elmin təşkilati strukturlaşması prosesi 1920-1930-cu illərdə əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etdirilərək gücləndirilmiş, bir sıra yeni qurumlar, o cümlədən 1936-cı ildə Botanika İnstitutu və Zoologiya İnstitutu, daha sonra, 1945-ci ildə Aqrokimya və Torpaqşünaslıq İnstitutu təsis edilmişdir.

Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Sovetinin 27 mart 1945-ci il tarixli qərarı ilə yaradılmış Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyətinin 2 aprel 1945-ci il tarixli iclasında Biologiya və Kənd Təsərrüfatı Elmləri Bölməsi təşkil edilmiş, onun tərkibinə Botanika, Zoologiya, Aqrokimya və Torpaqşünaslıq, Elmi-Tədqiqat Eksperimental Kliniki Təbabət institutları, Bitkiləri Mühafizə və Heyvandarlıq sektorları, daha sonra isə “Azərbaycan

SSR Elmlər Akademiyasının Xəbərləri (biologiya seriyası)” məcmuəsinin redaksiyası daxil edilmişdir.

1945-ci ilin aprel ayında Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Ümumi Yığıncağının qərarı ilə Bölməyə rəhbərlik Akademiyanın 15 təsisçisindən biri və birinci prezidenti, Azərbaycanın ilk tibb elmləri doktoru, milli cərrahiyyə məktəbinin əsasını qoymuş görkəmli alim, akademik Mirəsədulla Mirələsgər oğlu Mirqasımova tapşırılmışdır.

Akademik Mirəsədulla Mirqasimov
(1883-1958)

Qısa bir müddətdən sonra Azərbaycan tibb elminin, xüsusən cərrahiyyənin təşəkkülü və inkişafında, eləcə də beynəlxalq miqyasda təmsil olunmasında əvəzsiz xidmətlər göstərmiş, 1945-ci ildə respublikanın 14 nəfər digər görkəmli alimi ilə birgə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının ilk təsisçilərindən və həqiqi üzvlərindən biri olmuş görkəmli alim, akademik Mustafa Ağabəy oğlu Topçubaşov Bölmənin sədri təyin edilmiş və bu vəzifəni 1951-ci ilin yayına kimi uğurla icra etmişdir.

Bu il anadan olmasının 130 illiyi qeyd edilən akademik Mustafa Topçubaşovun elmi və ictimai fəaliyyətinə nəzər yetirmək maraqlı olardı. Görkəmli alim SSRİ Tibb Elmləri Akademiyasının müxbir üzvü (1948) və həqiqi üzvü (1960) seçilmiş, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sədri (1953-1955, 1967-1971) olmuş, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı fəxri adına (1975) layiq görülmüş-

dür. Mustafa Topçubaşovun təşəbbüsü və səyləri ilə 1946-cı ildə Elmi-Tədqiqat Naftalan Problem laboratoriyasının və Eksperimental Kliniki Təbabət İnstitutunun yaradılması haqqında qərarlar qəbul olunmuşdur. Mustafa bəy Biologiya və Kənd Təsərrüfatı Elmləri Bölməsinin tərkibində 1947-1949-cu illərdə fəaliyyət göstərmiş həmin institutun direktoru, 1961-ci ildən laboratoriya rəhbəri kimi də təqdirəlayiq işlər görmüşdür.

Akademik Mustafa Topçubaşov 1951-1956-cı və 1959-1981-ci illərdə Azərbaycan SSR EA-nın vitse-prezidenti vəzifəsində çalışmışdır. Akademiya şəhərçiyi, Akademiyanın nəşriyyatı və mətbəəsi məhz onun təşəbbüsü ilə yaradılmışdır.

Akademik Mustafa Topçubaşov
(1895-1981)

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin böyük alim haqqında dedikləri: “Mustafa bəy Topçubaşov nadir bir sima və nadir bir insan olmuşdur... Azərbaycan xalqının formalaşmasında, milli təfəkkürün inkişafında, xalqımızın ağır xəstəliklərdən qurtulmasında, elmimizin, təhsilimizin inkişafında böyük xidmətlər göstərmişdir”.

Ümumiyyətlə, yaradıldığı dövrün ilk illərindən başlayaraq dövlət tapşırıqlarının icrası Bölmənin fəaliyyətinin mühüm tərkib hissəsi olmuşdur. 1948-1949-cu illərdə Bölmənin Elmi Şurasının iclaslarında ən çox müzakirə edilən mövzular sırasında evkalipt bitkisinin ölkə üzrə geniş becərilməsi

haqqında hökumət qərarının icrası istiqamətində görülən işlər, bitkinin introduksiyası, çoxaldılması və sahələrinin genişləndirilməsinə elmi dəstək verilməsi məsələləri mühüm yer almışdır.

Həmin illərdə Bölməyə verilən tapşırıqlardan biri də ölkədə kənd təsərrüfatının məhsuldarlığının daha da artırılması istiqamətində fəaliyyət göstərilməsi idi. Aqrar yönümlü tədqiqatlar neft sənayesinin müxtəlif tullantılarından, mədən sularından və üzvi gübrələrdən istifadə etməklə torpaqların yaxşılaşdırılmasına istiqamətləndirilmişdi. Bölmənin qarşısında respublikada çay əkini sahələrinin 20 min hektara çatdırılması vəzifəsi də qoyulmuşdu.

Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının fəaliyyətinin ilk illərində yorulmadan çalışan alimlərimiz tərəfindən bir sıra mühüm elmi nailiyyətlər əldə edilmişdir. Bu nailiyyətlər dövlət tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir.

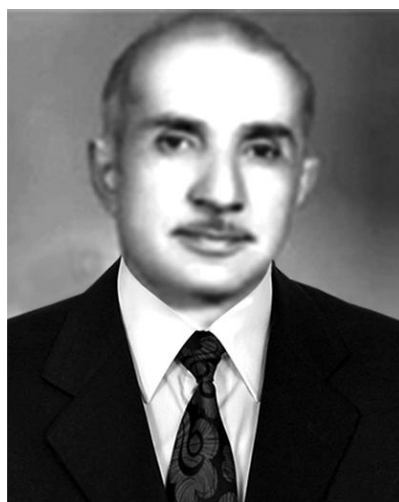
SSRİ Kənd Təsərrüfatı Elmləri Akademiyasının Azərbaycanadan ilk həqiqi üzvü (1948), Azərbaycan SSR EA-nın (1949) və Azərbaycan SSR Kənd Təsərrüfatı Elmləri Akademiyasının həqiqi üzvü (1958) Firuz Məlikovun rəhbərliyi ilə aparılan elmi tədqiqat işlərinin nəticəsi olaraq zərif yunlu "Azərbaycan dağ merinosu" cinsi yaradılmış, bununla bağlı 1947-ci ildə bütün yaradıcı qrupa SSRİ Dövlət mükafatı verilmişdir.

Aqrar elmlər sahəsində tanınmış alim və elm təşkilatçısı, SSRİ EA Azərbaycan filialının Aqrokimya və Torpaqşünaslıq Bölməsinin direktoru (1944-1945), Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Aqrokimya və Torpaqşünaslıq İnstitutunun ilk direktoru (1945-1952, 1963-1974) olmuş akademik Cəbrayıl Hüseynov 1950-ci ildə neft tullantılarından neft-boy maddəsinin və süni gübrənin – qumbrinin alınmasına görə SSRİ Dövlət mükafatı almış, həmin il Azərbaycan SSR EA-nın müxbir üzvü Rəhim Hüseynovun yaratdığı yüksək-məhsuldar "Azərbaycan" tut ipəkqurdu cinsi də SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür.

Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının ilk təsisçilərindən və həqiqi üzvlərindən biri, 1936-1947-ci illərdə Botanika İnstitutunun direktoru olmuş Aleksandr Alfonsoviç Qrossheyms SSRİ Elmlər Akademiyasının V.L.Komarov adına mükafatına və SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür (1948).

Akademik Cəbrayıl Hüseynov
(1913-1974)

Müxbir üzv Rəhim Hüseynov
(1914-1971)

Akademik Aleksandr Qrossheym
(1888-1948)

1948-ci ildə Botanika, Zoologiya, Aqrokimya və Torpaqşünaslıq institutlarının aqrar yönümlü struktur bölmələrinin hesabına Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun yaradılması qərara alınmış, 1950-ci ildə Əkinçilik İnstitutu təsis olunmuş, bu elmi tədqiqat müəssisəsinə kənd təsərrüfatı sahəsində fundamental və tətbiqi tədqiqatların aparılması həvalə edilmişdir.

1951-ci ilin iyun ayından 1952-ci ilin aprelinə kimi Biologiya və Kənd Təsərrüfatı Elmləri Bölməsinə akademik İmam Daşdəmir oğlu Mustafayev

rəhbərlik etmişdir. Qeyd edək ki, İmam Mustafayev həmçinin 1950-1951-ci illərdə Elmlər Akademiyasının akademik-katibi vəzifəsində çalışmışdır.

Akademik İmam Mustafayev
(1910-1997)

1952-1956-cı illərdə Bölməyə Azərbaycanda fiziologiya elmi məktəbi-nin görkəmli nümayəndələrindən biri olan akademik Abdulla İsmayıl oğlu Qarayev başçılıq etmişdir.

Akademik Abdulla Qarayev
(1910-1968)

Naftalan neftinin yarasagaldıcı və ağrıkəsici maddə kimi təbabətdə istifadəsinə, daxili analizatorların maddələr mübadiləsinin tənzimi mexanizmində iştirakına, beyinin torabənzər törəmələrinin fiziologiyası və neyrokimyasına dair nəzəri fiziologiya sahəsində fundamental tədqiqatları Abdulla Qarayevə keçmiş SSRİ məkanında böyük nüfuz qazandırmışdı. Yeri gəlmişkən, 1968-ci ildə Fiziologiya İnstitutunun yaradılması da bilavasitə Abdulla Qarayevin adı ilə bağlı olmuşdur.

1956-1960-cı illərdə Bölmənin institutları qarşısında qoyulmuş problemlərə nəzər yetirsək, o dövrlərdə biologiya üzrə aparılan tədqiqatların səviyyəsi ilə bağlı təsəvvür yarana bilər:

- Meşələrin məhsuldarlığının və qoruyucu funksiyalarının artırılmasının elmi əsaslarının kompleks tədqiqi;
- Heyvan və insan funksiyalarının təkamülü;
- İrsiyyətin fiziki-kimyəvi əsasları;
- Elementar həyat proseslərinin fiziki-kimyəvi və struktur əsasları;
- Zülal və onun əsas bioloji funksiyaları;
- Nüvə şüalanmalarının bioloji təsir mexanizmlərinin əsas qanunauyğunluqları;
- Flora və bitki örtüyünün tarixi inkişafı, istifadəsi, bərpası və zənginləşdirilməsi yolları (introduksiya);
- İnsan və heyvanların mərkəzi sinir sisteminin ali şöbələrinin normal və patoloji vəziyyətlərdə fəaliyyətinin əsas qanunauyğunluqları.

1956-1957-ci illərdə Bölmənin akademik-katibi vəzifəsində görkəmli torpaşünas alim, SSRİ Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, iki dəfə SSRİ Dövlət mükafatı laureatı akademik Vladimir Rodionoviç Volobuyev çalışmışdır.

1957-ci ilin sonunda Akademiyanın strukturundakı elmi bölmələr ləğv olunsada, elmin strukturlaşması və yeni elmi müəssisələrin formalaşdırılması prosesi davam etdirilmiş, məsələn, 1958-ci ildə müvafiq sektorun bazasında Genetika və Seleksiya İnstitutu təşkil edilmişdir.

Bölmələrin mövcud olmadığı müddətdə Biologiya və Kənd Təsərrüfatı Elmləri Bölməsinin funksiyalarını EA-nın vitse-prezidenti akademik Vladimir Volobuyevin yanında yaradılmış Biologiya və kənd təsərrüfatı elmləri üzrə Elmi Şura icra etmişdir.

Elmin idarə edilməsində və əlaqələndirilməsi işində ciddi boşluqların meydana gəlməsi Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının bölmələrinin bərpasına ehtiyac yaratmışdır. 1959-cu ildə əvvəlki Biologiya və Kənd Təsərrüfatı Elmləri Bölməsinin bazasında Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsi təşkil edilmiş, akademik Vladimir Volobuyev akademik-katib seçilərək, 1981-ci ilə kimi bu vəzifədə uğurla çalışmışdır.

Akademik Vladimir Volobuyev
(1909-1987)

1958-1959-cu illərdə hökumət qərarı ilə Azərbaycan SSR Kənd Təsərrüfatı Elmləri Akademiyasının yaradılması ilə bağlı addımlar atılmış, lakin bu cəhd uğursuz alınmışdır.

1961-ci ildə formalaşdırılmış Kənd Təsərrüfatı Elmləri Bölməsi 1963-cü ildə ləğv edilmişdir. Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsi ilə Kənd Təsərrüfatı Elmləri Bölməsi birləşdirilərək Biologiya Elmləri Bölməsi adlandırılmışdır.

Azərbaycanda mikologiya elminin yaranması və inkişafına dəyərli töhfələr vermiş akademik Valeriy İvanoviç Ulyanişev sürmə, pas və peronspora göbələklərinə həsr edilmiş 4 cild, 5 kitabdan ibarət “Azərbaycan mikoflorası” kitabının müəllifi kimi 1964-cü ildə Lenin mükafatına layiq görülmüşdür.

Akademik Vladimir Volobuyev 1967-ci ildə torpaq və iqlim, Azərbaycanın torpaq örtüyünün ekoloji-genetik təhlili və torpaq ekologiyası sahəsində elmi əsərlərinə görə SSRİ Dövlət mükafatı almışdır.

Bölmənin tarixində yüksək inkişaf dövrünün xüsusi mərhələsi 1969-cu ildən, milli və dövlətçilik tariximizin ən görkəmli siması, müstəqil Azərbaycan Respublikasının banisi, elmə hər zaman yüksək dəyər vermiş, elm adamlarına hamilik etmiş Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycanda hakimiyyətə ilk gəlişi ilə başlamışdır.

Böyük rəhbərlik və təşkilatçılıq bacarıqları, fitri istedadı, yüksək intellekti, dərin bilikləri və novatorluğu ilə hər kəsə nümunə olan Ümummilli Lider Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Birinci Katibi seçildiyi ilk günlərdən Bölmənin mandatına daxil olan elm sahələrinin hər birinə xüsusi həssaslıqla yanaşmış, elmi müəssisələrin modernləşdirilməsi, maddi-texniki təminatı, kadr hazırlığı və s. məsələlərlə şəxsən maraqlanmış, problemlərin həlli üçün böyük siyasi iradə nümayiş etdirmişdir. Azərbaycan elminin keçmiş SSRİ-də və onun hüdudlarından kənarda tanınması, elmin ən müasir istiqamətləri üzrə kadr potensialının yaradılması və inkişafı istiqamətində görülən işlər, bir sıra ümumittifaq və beynəlxalq səviyyəli elmi tədbirlərin Azərbaycanda keçirilməsi həmin dövrün xarakterik xüsusiyyətlərindən olmuşdur.

Görkəmli botanik, azərbaycanlı qadınlar arasında ilk biologiya elmləri doktoru Validə Xasbulat qızı Tutayuq 1969-cu ildə Azərbaycan SSR EA-nın həqiqi üzvü seçilməklə həmçinin ölkəmizdə ilk qadın akademik olmuşdur.

Akademik Validə Tutayuq
(1914-1980)

1972-ci ilin fevralında Azərbaycan SSR EA Rəyasət Heyətinin qərarına əsasən Mikrobiologiya sektorunun yaradılması ilə mikrobiologiya elmi yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur.

1979-cu ildə Azərbaycan SSR EA Rəyasət Heyətinin və Səhiyyə Nazirliyinin birgə qərarı əsasında Akademik Abdulla Qarayev adına Fiziologiya İnstitutunda görkəmli oftalmoloq alim, akademik Zərifə Əziz qızı Əliyevanın rəhbərliyi ilə Görmənin fiziologiyası laboratoriyasının yaradılması da mühüm hadisə olmuşdur.

Akademik Zərifə Əliyeva
(1923-1985)

Elmdə bir sıra illərə imza atmış Zərifə xanım Əliyeva 1981-ci ildə oftalmologiya sahəsində ən yüksək – SSRİ Tibb Elmləri Akademiyasının M.İ.Averbax adına mükafatını alan yeganə Azərbaycan alimi kimi tarixə düşmüşdür.

Bölmənin akademik-katibi, akademik Vladimir Volobuyev və müxbir üzv Spartak Əliyevin torpaqəmələgəlmənin energetikasının elmi əsaslarının işlənilib hazırlanması üzrə apardıqları tədqiqatlara (1973-1978) görə 1980-ci ildə elm sahələri üzrə SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülmələri də qeyd edilə bilər.

1970-1980-ci illərdə Ulu Öndərin dəstəyi ilə dünya şöhrətli alim və ictimai-siyasi xadim, Azərbaycanda biologiya elminin inkişafına və kadr hazırlığına böyük töhfələr vermiş akademik Cəlal Əlirza oğlu Əliyevin istiqamətverici rolu xüsusilə diqqətəlayiq olmuşdur. 1981-1991-ci illərdə Biologiya Elmləri Bölməsi görkəmli alimin rəhbərliyi ilə fəaliyyət göstərmişdir.

Akademik Cəlal Əliyev

(1928-2016)

Azərbaycanda biologiya və əlaqədar elm sahələrinin düzgün istiqamətləndirilməsi və inkişafında, biologiya elminin müasir istiqamətlərinin, o cümlədən molekulyar biologiya, molekulyar genetikə, gen və hüceyrə biotexnologiyası, riyazi biologiya və bioinformatikanın və bu sahələr üzrə yüksək ixtisaslı elmi kadr potensialının yaradılmasında, Azərbaycan elminin dünya elminə integrasiyasının dərinləşdirilməsində, beynəlxalq elmi təşkilatlar və tanınmış xarici mərkəzlərlə əlaqələrin qurulması və gücləndirilməsində akademik Cəlal Əliyevin göstərdiyi xidmətlər xüsusi tarixi əhəmiyyət daşıyır. Böyük alim və müəllimin akademik-katib kimi fəaliyyəti Bölmənin, eləcə də ölkə üzrə müvafiq istiqamətlərin və elmi müəssisələrin təşəkkülü və gələcək inkişafında mühüm rol oynamışdır.

1980-ci illərdə SSRİ məkanında ümumi durğunluq yaşansa da, akademik Cəlal Əliyev Bölmə üzrə elmi tədqiqatların intensivliyinin və səmərəliliyinin artırılması, layiqli alimlərin əməyinin yüksək qiymətləndirilməsi üçün əlindən gələni əsirgəməirdi.

1983-cü ildə keçirilən Elmlər Akademiyası üzvlüyünə seçkilər bu mənada xarakterik olmuşdur. Elmi və elmi-təşkilati fəaliyyətində və kadr hazırlığında əldə etdikləri mühüm nailiyyətlər, onların sosial-iqtisadi əhəmiyyəti nəzərə alınaraq, 1983-cü ildə görkəmli oftalmoloq alim Zərifə Əliyeva və

görməli pədiatr və pədaqoq Ədilə Namazova Azərbaycan SSR EA-nın həqiqi üzvü, Siddiqə Məmmədova isə müxbir üzvü seçilmişlər.

Akademik Ədilə Namazova
(1926-2020)

Akademik Siddiqə Məmmədova
(1925-2017)

Bu seçkilər qadın alimlərin Bölmədəki nüfuzunun və onlara göstərilən diqqətin göstəricisi hesab edilə bilər. Əlavə edək ki, Siddiqə Məmmədova 2001-ci ildə AMEA-nın həqiqi üzvü seçilmişdir.

Bölmənin mandatına uyğun elm sahələrində azərbaycanlı alimlərin mükafatlandırılması ilə bağlı digər faktlar da mövcuddur. Bölmənin ən fəal üzvlərindən biri, akademik Mirməmməd Cavadzadə “Böyrəklərin və sidik yollarının anadangəlmə anomaliyaları olan xəstələrin müalicəsi üçün müasir diaqnostik üsulların və orijinal rekonstruktiv orqanqoruyucu cərrahiyyə əməliyyatlarının hazırlanması və klinik praktikada tətbiqi”ndə əldə etdiyi mühüm nailiyyətlərə görə 1982-ci ildə SSRİ Dövlət mükafatı almışdır.

Akademik Mirməmməd Cavadzadə “Genitouriya orqanlarına cərrahi müdaxilələrdə autohemotransfuziya məsələlərinin inkişafına dair işlərə görə” 1986-cı ildə SSRİ Nazirlər Sovetinin mükafatını qazanmışdır.

Akademik Mirməmməd Cavadzadə

(1927-2008)

Akademik Əhliman Əmiraslanov “Onkoloji xəstələrin bərpa müalicəsi metodlarının işlənilib hazırlanması və onların kliniki təcrübədə tətbiqi” üzrə silsilə işlərə görə 1986-cı ildə elm və texnika üzrə SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür.

1980-ci illərin sonu, 1990-cı illərin əvvəllərində Sovetlər İttifaqının siyasi həyatında baş verən təlatümlər, iqtisadi, insani əlaqələrin kəsilməsi digər sahələrdə olduğu kimi, elmə də diqqətin azalmasına, bu sahədə bir sıra ədalətsizliklərə gətirib çıxarmışdır. Lakin akademik Cəlal Əliyev və onun elmi məktəbinin nümayəndələri böyük əzmkarlıqla həyatın çətinliklərinə sinə gərib öz tədqiqatlarını davam etdirmişlər.

Müstəqillik illərində akademik Şamxal Kərim oğlu Tağıyev (1991-1997), daha sonra akademik Musa Əbdürəhman oğlu Musayev (1997-2007) Bölmənin akademik-katibi vəzifəsində çalışmışlar. Yeri gəlmişkən, akademik Musa Musayev 1960-2010-cu illərdə Azərbaycan SSR EA Zoologiya İnstitutunun direktoru olmuşdur.

Akademik Şamxal Tağıyev
(1922-2007)

Akademik Musa Musayev
(1921-2010)

1991-ci ildə yaradılmış Molekulyar Biologiya və Biotexnologiya İnstitutu müəyyən səbəblərdən özünü doğrultmadığına görə 1998-ci ildə ləğv edilmiş, onun struktur vahidləri digər elmi müəssisələrə verilmişdir. 1994-cü ildə Mikrobiologiya İnstitutu təsis edilmişdir. 1997-ci ildə Mərdəkan Dendrarisi şöbəsi, 2000-ci ildə isə Nəbatat Bağı Botanika İnstitutunun tərkibindən çıxarılaraq müstəqil fəaliyyətə başlamışlar. 2003-cü ildə akademik Cəlal Əliyevin təşəbbüsü ilə Genetika və Seleksiya İnstitutunun bazasında Genetik Ehtiyatlar İnstitutu və bitki genetik ehtiyatlarının rüşeym plazmasının mühafizə olunduğu Milli Genbank yaradılmışdır.

2007-ci ildə Bölmənin akademik-katibi vəzifəsinə Azərbaycanda tibb elmi və təhsilinin aparıcı simalarından biri, 1992-2015-ci illərdə Azərbaycan Tibb Universitetinin rektoru olmuş, universitetin Onkologiya klinikasının direktoru akademik Əhliman Tapdıq oğlu Əmiraslanov təyin edilmişdir. 2011-ci ildə Biologiya Elmləri Bölməsinin adı dəyişdirilərək, Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsi adlandırılmış, onun ölkə üzrə əhatə dairəsi xeyli genişləndirilmişdir.

Akademik Əhliman Əmiraslanov

(1947)

Görkəmli cərrah-onkoloq və ictimai-siyasi xadim akademik Əhliman Əmiraslanov Bölməyə rəhbərlik etməklə yanaşı, 2010-cu ildən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı, Səhiyyə Komitəsinin sədri (2015, 2020, 2024) kimi ölkədə elm və səhiyyə sahəsində qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsində mühüm rol oynamışdır. O, Bölmənin akademik-katibi kimi Azərbaycanda tibb və biologiya elmlərinin perspektiv istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi, tədqiqatların ən müasir metodlarla aparılması, elmi işlərin təşkili və modernləşdirilməsi, beynəlxalq əlaqələrin intensiv inkişafı, yeni elmi təşkilatların yaradılması, müvafiq elmlərin maddi-texniki bazasının durmadan yaxşılaşdırılması kimi məsələləri daim diqqət mərkəzində saxlamışdır.

2014-cü ildə Mərdəkan Dendrarisinin bazasında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) Dendrologiya İnstitutu yaradılmışdır. Bu institutun təşkili ölkəmizdə dendrofloristik tədqiqatların, bitki müxtəlifliyinin qorunması və yeni introduksiya olunan növlərin uyğunlaşdırılması sahəsində elmi əsasların möhkəmləndirilməsi baxımından mühüm addım olmuşdur.

Əvvəllər kənd təsərrüfatı yönümlü elmi müəssisələrin fəaliyyətini əlaqələndirmək məqsədilə 2011-ci ildə AMEA-nın tərkibində Aqrar Elmlər Bölməsi təşkil edilmişdi. Bu bölmə Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutu, Genetik Ehtiyatlar İnstitutu və həmin ildə Azərbaycan Respub-

likası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin tabeliyindən çıxarılaraq AMEA-ya verilmiş Eroziya və Suvarma İnstitutunun birləşdirilməsi əsasında formalaşdırılmışdı. Bölmənin akademik-katibi akademik Qərib Şamil oğlu Məmmədov olmuşdur.

Akademik Qərib Məmmədov

(1947)

Aqrar Elmlər Bölməsi aqrar elmin prioritet istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi, torpaq münbitliyinin qorunması, genetik ehtiyatların öyrənilməsi, bitki və torpaq ekosistemlərinin davamlı idarə olunması üzrə elmi tədqiqatların əlaqələndirilməsi sahəsində mühüm fəaliyyət göstərmişdir.

Lakin 2016-cı ildə AMEA-nın strukturunda aparılan institusional islahatlar nəticəsində Aqrar Elmlər Bölməsi ləğv edilmişdir.

Həmin islahatlara əsasən, Eroziya və Suvarma İnstitutu Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutuna birləşdirilərək yeni formalaşmış institut, eləcə də Genetik Ehtiyatlar İnstitutu yenidən Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsinin tərkibinə daxil edilmişdir. Bu dəyişikliklər aqrar və bioloji elmlər üzrə tədqiqat istiqamətlərinin integrasiyasını gücləndirmək, ekoloji və biotexnoloji problemlərin kompleks həllini təmin etmək məqsədi daşıyırdı.

Nəticə etibarilə 2010-cu illərdə həyata keçirilən bu struktur dəyişiklikləri Azərbaycan elminin idarə olunmasında yeni mərhələ açmış, təbiət elm-

lərinin, o cümlədən biologiya, aqrar elmlər və ekosistem tədqiqatlarının daha səmərəli şəkildə əlaqələndirilməsinə zəmin yaratmışdır.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 30 iyun 2014-c  il tarixli  mumi Yıgıncağında AMEA Botanika  nstitutunun Bioloji məhsuldarlığın fundamental problemləri şöbəsinin bazasında yeni Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar  nstitutunun yaradılması haqqında qərar qəbul edilmişdir. Bu elmi təşkilatın formala dırılma tarixi, t   k l  v  inkişafı akademik Cəlal Əliyevin adı ilə sıx bağlıdır. Onun rəhbərliyi ilə 1971-ci ildə Azərbaycan SSR EA-nın Botanika  nstitutunda elmi-tədqiqat qrupu yaradılmış, sonralar qrup laboratoriyaya  v rilmi , daha sonra onun bazasında mühüm və aktual elmi istiqamətlərə uyğ n çoxsaylı laboratoriyalar və onları birləşdirən Məhsuldarlıq proseslərinin molekulyar-genetik əsasları şöbəsi təşkil olunmuşdur.

2005-2010-cu illərdə Cəlal Əliyevin təşəbbüsü ilə bu şöbədə daha 4 laboratoriya yaradılmış və adı dəyişdirilərək, Bioloji məhsuldarlığın fundamental problemləri şöbəsi adlandırılmışdır.

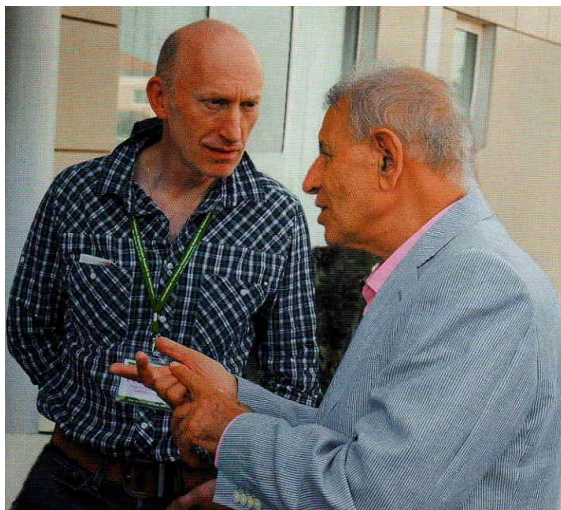

Botanika  nstitutunun Bioloji məhsuldarlığın fundamental problemləri şöbəsinin əməkdaşları, 2013-c  il

AMEA-nın Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutu 2016-cı ildən müstəqil fəaliyyətə başlamış, qısa müddətdə öz mandatı üzrə ölkədə aparıcı elmi tədqiqat müəssisəsinə çevrilmişdir.

Akademik Cəlal Əliyevin Azərbaycanda biologiya və aqrar elmlər sahələrində nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar və elmi cəmiyyətlərlə elmi əlaqələrin qurulması və inkişafında rolu danılmazdır. Kənd Təsərrüfatı Tədqiqatları üzrə Beynəlxalq Məşvərətçi Qrupu (CGIAR) daxil olan elmi qurumlar, xüsusən Quraq Ərazilərdə Kənd Təsərrüfatı Tədqiqatları üzrə Beynəlxalq Mərkəz (ICARDA), Buğda və Qarğıdalının Yaxşılaşdırılması üzrə Beynəlxalq Mərkəz (CIMMYT); Beynəlxalq Fotosintez Tədqiqatları Cəmiyyəti (ISPR) kimi global əhəmiyyətli elmi cəmiyyətlər nümunə göstərilə bilər.

24-30 iyul 2011-ci il tarixlərində Bakıda Beynəlxalq Fotosintez Tədqiqatları Cəmiyyəti, AMEA-nın Botanika İnstitutu və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının birgə təşkilatçılığı ilə “Davamlı inkişaf naminə fotosintez tədqiqatları” mövzusunda keçirilmiş beynəlxalq konfrans Azərbaycan elminin beynəlxalq integrasiyasında mühüm mərhələ olmuşdur.

ISPR-in prezidenti, professor Uilyam Ruzerford və akademik Cəlal Əliyev beynəlxalq konfransda, 25 iyul 2011-ci il

5-9 iyun 2013-cü il tarixlərində Bakıda Beynəlxalq Fotosintez Tədqiqatları Cəmiyyəti, AMEA-nın Botanika İnstitutu və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının birgə təşkilatçılığı ilə akademik Cəlal Əliyevin 85 illiyinə həsr olunmuş

“Davamlı inkişaf naminə fotosintez tədqiqatları” mövzusunda beynəlxalq konfrans fotosintez elmi tarixində əlamətdar hadisə hesab edilə bilər. Konfransda bir sıra görkəmli alimlər, beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri, Nobel mükafatı laureatları iştirak etmişlər.

Konfrans iştirakçıları, 5 iyun 2013-cü il

Soldan sağa: Dr. Samirə Rüstəmovə (Azərbaycan), prof. Tərhan Məmmədov (ABŞ, Azərbaycan), prof. Norio Morata (Yaponiya), AMEA-nın m.ü. İradə Hüseynova (Azərbaycan), akademik Cəlal Əliyev (Azərbaycan), Nobel mükafatı laureatı, prof. Con Uolker (Birləşmiş Krallıq), prof. Brus Osborn (Birləşmiş Krallıq), prof. İsmayıl Zülfüqarov (Koreya, Azərbaycan)

Akademik Cəlal Əliyevin dünya fotosintez elminə verdiyi dəyərli töhfələri nəzərə alaraq, ISPR 2018-ci ildə alimin adına beynəlxalq mükafat (“The Jalal Aliyev Lecture Award”) və medal təsis etmişdir.

Mükafat ilk olaraq ISPR tərəfindən, 17-18 dekabr 2018-ci il tarixlərində Bakıda keçirilən “Davamlı inkişaf naminə fotosintez və hidrogen enerjisi tədqiqatları” mövzusunda IX beynəlxalq konfransda Yaponiyanın Okoyama Universitetinin professoru Jian-Ren Shenə təqdim edilmişdir.

**“Davamlı inkişaf naminə fotosintez və hidrogen enerjisi tədqiqatları”
mövzusunda IX beynəlxalq konfrans, 17 dekabr 2018-ci il**

ISPR-in təşkilatçılığı ilə 31.07-05.08.2022-ci il tarixlərində Yeni Zelandiyanın Dunedin şəhərində keçirilmiş “Fotosintez tədqiqatları – enerji və ərzaq təhlükəsizliyi üçün fundamental və tətbiqi elm” mövzusunda 18-ci Beynəlxalq Konqresdə (www.ps2022.nz) bu mütəbər mükafat fotosintez elminin inkişafına verdiyi böyük töhfələrə görə tanınmış ABŞ alimi, İllinoys Universitetinin Carl R.Woese adına Genom Biologiyası İnstitutunun professoru Don Orta verilmişdir.

Qeyd edək ki, artıq ənənə halını almış “Akademik Cəlal Əliyev qiraətləri” ilk dəfə 17 dekabr 2018-ci ildə “Davamlı inkişaf naminə fotosintez və hidrogen enerjisi tədqiqatları” mövzusunda IX beynəlxalq konfrans çərçivəsində keçirilmişdir.

80 il ərzində Azərbaycanda biologiya, kənd təsərrüfatı və tibb elmlərinin müxtəlif sahələri, o cümlədən məhsuldarlıq proseslərinin fizioloji, biofiziki və genetik əsasları; stres amillərinə davamlılığın molekulyar mexanizmləri; biomüxtəlifliyin, o cümlədən aqrobiomüxtəlifliyin tədqiqi, mühafizəsi və səmərəli istifadəsi; mikroorqanizmlərin ekologiyası, biokimyası; torpaq ekologiyası, təsnifatı, torpaqəmələgəlmənin energetikası; onurğalılarda beynin analitik-sintetik fəaliyyəti; insanda patologiyaların diaqnostikası, pro-

filaktikası və kompleks müalicə üsulları istiqamətlərində tədqiqatlar aparılmışdır.

Ölkəmizdə biologiya və tibb elmlərinin qeyd edilən istiqamətlərində yeni elm sahələrinin əsasının qoyulması, təşəkkülü, formalaşması və inkişafında tanınmış akademiklər Cəlal Əliyev, Aleksandr Qrossheym, Mustafa Topçubaşov, Abdulla Qarayev, Vladimir Volobuyev, Həsən Əliyev, Müzəffər Abutalıbov, Məmmədağlı Qəniyev, İmam Mustafayev, Musa Musayev, Cəmil Əliyev, Əhliman Əmiraslanov, Qərib Məmmədov və başqaları tərəfindən nəzərəcarpacaq işlər görülmüş, mühüm nailiyyətlər əldə edilmiş, tədqiqat müəssisələri və elmi məktəblər yaradılmışdır.

Akademik Həsən Əliyev

(1907-1993)

Akademik Müzəffər Abutalıbov

(1980-1984)

Akademik Məmmədağlı Qəniyev

(1907-1979)

Bu gün də Bölmənin üzvləri Azərbaycanda elmin dünya səviyyəsində inkişafına, onun səmərəli idarə edilməsinə və yüksəkixtisaslı elmi kadrların hazırlanmasına mühüm töhfələr verirlər. Onların fəaliyyəti milli elmin beynəlxalq integrasiyasına, müasir tədqiqat istiqamətlərinin formalaşmasına və elmi nəticələrin praktiki sahələrdə tətbiqinə xidmət edir.

Azərbaycan onkologiya elminin korifeyi, görkəmli səhiyyə və elm təşkilatçısı, Rusiya Tibb Elmləri Akademiyasının (hazırda Rusiya Elmlər Akademiyasının) üzvü, AMEA Rəyasət Heyətinin üzvü, akademik Cəmil Əliyevin çoxşaxəli elmi və təşkilati fəaliyyəti bu baxımdan xüsusi qeyd olunmalıdır.

Akademik Cəmil Əliyev

(1946)

Onun tədqiqatçı-alim, peşəkar həkim və uzun illər ərzində Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin Milli Onkologiya Mərkəzinin (MOM) baş direktoru kimi fəaliyyəti ölkəmizi tibb elminin onkologiya istiqamətində keçmiş SSRİ məkanında və bütövlükdə regionda qabaqcıl mövqelərə çıxarmışdır.

Akademik Cəmil Əliyevin rəhbərliyi ilə Milli Onkologiya Mərkəzi son illərdə əsaslı şəkildə yenidən qurulmuş, müasir texnologiyalar və yüksəkixtisaslı kadrlarla təmin olunmuşdur. Hazırda MOM yalnız Azərbaycanda deyil, bütün Cənubi Qafqaz regionunda onkoloji xəstəliklərin diaqnostikası, müalicəsi və profilaktikası üzrə ən qabaqcıl tibb müəssisələrindən biri kimi tanınır.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, Bölmənin üzvləri müxtəlif illərdə Akademiyanın rəhbərliyində təmsil olunmuşlar. Onlardan biri, tanınmış bioloq alim, akademik Urxan Ələkbərov 1987-1996-cı illərdə AMEA-nın vitse-prezidenti vəzifəsində çalışmışdır. O, uzun illər AMEA-nın Botanika, eləcə də Genetika və Seleksiya institutlarının direktoru, 2007-2011-ci illərdə AMEA Rəyasət Heyətinin müşaviri olmuş, 2011-ci ildən AR Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektorudur.

Akademik Urxan Ələkbərov
(1943)

2019-cu ildən AMEA-nın Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsi AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik İradə Hüseynovanın rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərir. Alim həmçinin Bölmənin Elmi Şurasının sədri və AR ETN Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun baş direktorudur.

O, 2010-2018-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Elmi Tədqiqatların Təşkili və Əlaqələndirilməsi Şurasının Biologiya problemləri üzrə Elmi şurasının elmi katibi, sədr müavini vəzifələrində çalışmış, 2021-2023-cü illərdə Azərbaycan Respublikası Elmi Tədqiqatların Əlaqələndirilməsi Şurasının Biologiya, aqrar və tibb elmləri üzrə Problem şurasının sədri olmuşdur.

Akademik İradə Hüseynova
(1965)

Ötən tarixi dövr ərzində müvafiq elm sahələrinin ən müxtəlif istiqamətləri üzrə əldə edilmiş nailiyyətlərin kiçik bir qismi aşağıda verilmişdir.

Bitki örtüyünün öyrənilməsi sahəsində:

- İbtidai bitkilərin və göbələklərin 2000-ə qədər, ali bitkilərin 4900-dən çox növü təsvir edilmiş, zəngin herbari fondu yaradılmışdır.

- Nəbatat Bağında və Mərdəkan Dendrarisində yerli və xarici ölkə florasından 2500 növ və forma toplanmışdır. 1000-dən çox bitki növü ilk dəfə introduksiya edilərək iqlimləşdirilmişdir.

- 8 cildlik “Azərbaycan florası” (1950-1961), 3 cildlik “Azərbaycan mikoflorası” dərc edilmişdir.

- Naxçıvan MR-in florası kompleks şəkildə tədqiq edilərək monoqrafiyalar dərc olunmuşdur.

- Azərbaycan Respublikasının “Qırmızı Kitab”ının I nəşrinə (1989) nadir və itmək təhlükəsində olan 140 bitki, II nəşrinə (2013) 300 bitki və göbələk, III nəşrinə (2023) 423 bitki: 383 ali, 15 ali sporlu, 6 mamır, 14 şibyə, 5 yosun və 37 göbələk növü daxil edilmişdir.

- Bitkilərin, onlardan alınmış bioloji aktiv maddələrin istifadəsi üzrə 100-dən çox yerli və beynəlxalq patent və müəlliflik şəhadətnaməsi alınmışdır.

Bu nailiyyətlərin əldə edilməsində akademiklər Aleksandr Qrossheym, Valeri Ulyanişev, Müzəffər Abutalıbov, Validə Tutayuyq, Vahid Hacıyev, Ta-

riyel Talibov, müxbir üzvlər Elşad Qurbanov, Vaqif Novruzov və digər alimlərin böyük rolu olmuşdur.

Heyvanlar aləminin öyrənilməsi sahəsində:

- Milli faunada olan 35 dəstəyə aid 25000-dən çox həşərat, 2000-ə yaxın hörümçəkkimi; 12 dəstəyə aid 100 növ və yarımnöv balıq; 2 dəstəyə aid 10 növ amfibi; 3 dəstəyə aid 54 növ sürünən; 16 dəstəyə aid 400 növ quş; 7 dəstəyə aid 110 növ məməli canlı tədqiq və təsvir edilmişdir.

- Azərbaycan Respublikasının “Qırmızı Kitab”ının I nəşrinə 107, II nəşrinə 223, III nəşrinə 241 fauna növü (152 onurğalı, 89 onurğasız, 39 məməli, 78 quş, 18 sürünən, 11 balıq, 7 növ su onurğasızları, 82 həşərat, 6 amfibi növü) daxil edilmişdir.

Akademiklər Səttar Əsədov, Aleksandr Derjavin, Musa Musayev, Seyfəddin Əliyev və digər alimlərin bu nailiyyətlərdə xüsusi rolu olmuşdur.

Molekulyar biologiya və biotexnologiyalar sahəsində:

- “İdeal buğda” bitkisinin modeli işlənilib hazırlanmışdır. Dünya elmində bitkilərdə fototənəffüsün israfçılıq olması və məhsuldarlığı artırmaq üçün bu prosesi azaltmaq zərurəti ilə bağlı uzun illər ərzindəki mövcud təsəvvürlərin əksinə olaraq, tarla şəraitində yetişdirilən kontrast buğda və soya genotipləri ilə aparılan 40 illik təcrübələrlə sübut edilmişdir ki, fototənəffüs – təkamülün gedişində formalaşmış həyati əhəmiyyətli metabolik proseslərdən biridir və bitkilərin məhsuldarlığını artırmaq məqsədilə fototənəffüsü müxtəlif yollarla azaltmaq cəhdləri əsassızdır. Bu konsepsiyanın öz əksini tapdığı məqalə (Aliyev J.A. Photosynthesis, photorespiration and productivity of wheat and soybean genotypes. *Physiol Plantarum*, 2012, Vol. 145, No 3, p. 369-383) 2012-2013-cü illərdə fotosintez və fototənəffüs sahəsində çap olunan məqalələrdən seçilmiş 20 top məqalə siyahısında 1-ci yeri tutmuşdur.

- Fotosintezin və fototənəffüsün əsas fermentləri olan fosfoenolpiruvatkarboksilaza və fosfoqlükolatfosfataza fermentlərinin nukleotid və amin turşu ardıcılıqları müəyyən edilmişdir.

- Tilakoid membranlarında pigment-zülal komplekslərinin topoqrafia modeli verilmişdir.

- Noxud bitkisinin xloroplast DNT-sinin kitabxanası yaradılmış, bütün bitkisində davamlılıq genləri köçürülərək transgen bitki alınmışdır.

- Bitkilərin virus, fitoplazma və pas xəstəlikləri molekulyar səviyyədə tədqiq olunmuş, dünya elmi üçün yeni nanovirus identifikasiya edilmiş, onun tam genomu sekvens olunmuşdur.

- İnsan, heyvan və bitki genomlarında transkripsiyanın start saytlarının və tənzimləyici elementlərinin axtarışı üzrə yüksək dəqiqliyə malik proqramlar yaradılmışdır.

- COVID-19-a qarşı SARS-CoV-2 virusunun RBD (Reseptor Bağlayıcı Sahə) və Nukleokapsid (N) zülallarından ibarət kokteyl peyvənd namizədi *Nicotiana benthamiana* bitkisiində kommersiyalaşdırılma üçün lazımi miqdarda sintez edilmiş və preklinik tədqiqatlar başa çatdırılmışdır. Eyni zamanda potensial terapeutik vasitə kimi güclü anti-SARS-CoV-2 fəallığa malik rekombinant insan angiotenzinçevirən ferment 2 (AGE2) variantları kommersiyalaşdırılma üçün kifayət olan miqdarda *Nicotiana benthamiana* bitkisiində uğurla sintez edilmiş və preklinik tədqiqatlar başa çatdırılmışdır.

- Metal koordinasiyalarının hərtərəfli araşdırılması, təsnifatı və zülal quruluşlarının analizinə tətbiqi kiçik molekullar verilənlər bazasının analizi əsasında həyata keçirilmişdir.

Molekulyar biologiya və biotexnologiyalar sahəsində qazanılmış uğurlar ilk növbədə böyük alim və ictimai-siyasi xadim akademik Cəlal Əliyevin və onun dünyada yaxşı tanınan elmi məktəbinin davamçılarının adı ilə bağlıdır. Cəlal Əliyev fiziki-kimyəvi biologiya sahəsində tədqiqatları genişləndirərək, Azərbaycanda biologiyanın ən müasir istiqamətlərini – molekulyar biologiya, molekulyar genetikə, gen və hüceyrə biotexnologiyası, riyazi biologiya, kompüter biologiyası və bioinformatika sahələrini təşəkkül və inkişaf etdirmiş, yüzlərlə yüksəkixtisaslı elmi kadr yetişdirmişdir.

Fiziologiya sahəsində:

- Naftalan neftinin və bir sıra müalicəvi suların insan orqanizminə təsirinin fizioloji və kliniki aspektləri öyrənilmiş, tibbdə tətbiqi əsaslandırılmışdır.

- Selen mikroelementinin gözün torlu qişasının funksiyasında rolu öyrənilmişdir.

- Peşə-göz xəstəliklərinin müalicəsinin yeni üsulları kəşf edilmişdir.

Bu sahədəki elmi nailiyyətlər akademiklər Zərifə xanım Əliyeva, Abdulla Qarayev, Hüseyn Həsənov və başqalarının adları ilə bağlıdır.

Genetika və seleksiya sahəsində:

- Növdaxili, növarası və cinsarası hibridləşmələrlə və eksperimental mutagenез üsulu ilə kənd təsərrüfatı bitkilərinin 100-ə qədər yeni yüksək-məhsuldar sortu və 10-dan çox heyvan, o cümlədən tut ipəkqurdu cinsi yaradılaraq rayonlaşdırılmış və kənd təsərrüfatında geniş tətbiq edilmişdir.

- Milli Genbank yaradılmış, mədəni bitkilərin və onların yabanı əcdadlarının 400 cins və 1200 növünə aid 15 mindən çox nümunəsi toplanaraq etibarlı mühafizəsi, öyrənilməsi və səmərəli istifadəsi təşkil edilmiş, Azərbaycanın bitki genetik ehtiyatları üzrə informasiya sistemi yaradılmışdır.

- İlk dəfə olaraq, Avstraliya və ABŞ alimləri ilə birlikdə Azərbaycanda yayılmış nar populyasiyalarının yüksək genetik müxtəlifliyə malik olması sübut edilmiş, "Azərbaycan gülöyşəsi" nar sortunun 6 orqanı üzrə transkriptom analizi və tam genomun de-novo oxunması həyata keçirilmişdir.

Genetika və seleksiya sahəsində qazanılmış uğurlarda akademiklər Cəlal Əliyev, İmam Mustafayev, İlyas Abdullayev, Ələkbər Quliyev və başqalarının xidmətləri xüsusi qeyd olunmalıdır.

Mikrobiologiya sahəsində:

- İribuynuzlu heyvanlarda pasterellyoz xəstəliyinin müalicəsində effektiv təsirə malik vaksın yaradılmışdır.

- Nematofaq göbələklərin tam kolleksiyası yaradılmışdır.

- Neft hasilatının artırılmasının və neftlə çirklənmiş torpaqların təmizlənməsinin mikrobioloji metodları işlənib hazırlanmışdır.

Bu və digər nailiyyətlərin əldə edilməsində akademiklər Məmmədtağı Qəniyev, Məhərrəm Məmmədyarov, Məmməd Salmanov və başqalarının böyük rolu olmuşdur.

Torpaqşünaslıq və aqrokimya tədqiqatları sahəsində:

- Azərbaycan torpaqları tədqiq edilmiş, torpaq atlası, ekoloji atlaslar tərtib olunmuşdur.

- Yerli sənaye tullantılarından alınan polimikrogübrələrin sənaye miqyasında geniş istehsalına nail olunmuşdur.

- Azərbaycanda dövlət kadastr xidmətinin aparılmasının elmi-nəzəri və praktiki əsasları işlənilmiş, "Azərbaycanın Milli Atlası" nəşr edilmişdir.

- Üzvi tullantıların vermikompostlaşdırılması ilə yeni effektiv üzvi-mineral gübrələr alınmışdır.

Qazanılmış elmi uğurlarda akademiklər Vladimir Volobuyev, Həsən Əliyev, Qərib Məmmədov, AMEA-nın müxbir üzvləri Kazım Ələkbərov, Məmmədamin Salayev və başqalarının xidmətlərini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Tibb sahəsində:

- İnyeksion efir-yağ narkozu ixtira edilmişdir.
- Sümük sarkomalarında və süd vəzi xərçəngində orqansaxlayıcı əməliyyatlar işlənib hazırlanmış və təcrübədə tətbiq edilmişdir.

- Bədxassəli şişlər zamanı angiogenezin öyrənilməsi sahəsində mühüm elmi nəticələr alınmışdır.

- Damar endotelial böyümə faktorunun qanda səviyyəsi ilə şişlərin bədxassəlilik dərəcəsi arasında bədxassəli şişlərin residivləşməsinin və disseminasiyasının proqnozlaşdırılmasına imkan yaradan əlaqə aşkar edilmişdir.

- Müxtəlif lokalizasiyalı bədxassəli törəmələrdə aqressiv genetik mutasiyalar müəyyən edilərək, şişlərin diaqnostika və proqnozlaşdırılmasında rolu öyrənilmişdir.

- Qaraciyərin transplantasiyası zamanı elektron mikroskopiya ilə müayinələrin genişləndirilməsi və alınan nəticələrin proqnoza təsiri ilə bağlı mühüm nəticələr əldə edilmişdir.

- Azinvaziv endoskopik müdaxilələrin bir çox cərrahi patologiyaların müalicəsində mümkünlüyü və faydalı olması geniş kliniki materiallar əsasında sübut olunmuşdur.

Tibb elmi sahəsində nailiyyətlərin əldə edilməsində tanınmış akademiklər Mirəsədulla Mirqasımov, Mustafa Topçubaşov, Zərifə Əliyeva, Abdulla Qarayev, Hüseyn Həsənov, Fuad Əfəndiyev, Ədilə Namazova, Cəmil Əliyev, Əhliman Əmiraslanov və başqaları böyük rol oynamışlar.

Aqrar elmlər sahəsində:

Aqrar sahə institutlarında da bir sıra praktiki yönümlü elmi nailiyyətlər əldə edilmişdir. Kənd təsərrüfatı bitkilərinin genefondu yaradılmış, 250-dən çox bitki sortu, kənd təsərrüfatı heyvanlarının 10-dan çox cinsi və tut ipəkqurdunun çoxsaylı cins və hibridləri yaradılaraq geniş tətbiq olunmuşdur. Bitki və heyvanlarda xəstəlik və zərərvericilərə qarşı inteqrir mübarizə üsulları,

baytarlıq sağlamlığı, becərmə və yetişdirmə texnologiyaları, toxumçuluq və damazlıq sahələrində mühüm əhəmiyyətli nailiyyətlər qazanılmışdır.

Bu nailiyyətlərdə akademiklər Cəlal Əliyev, Siddiqə Məmmədova, İmam Mustafayev, İlyas Abdullayev, Ələkbər Quliyev, müxbir üzv Ağaxan Ağabəyli və başqalarının zəhməti böyükdür.

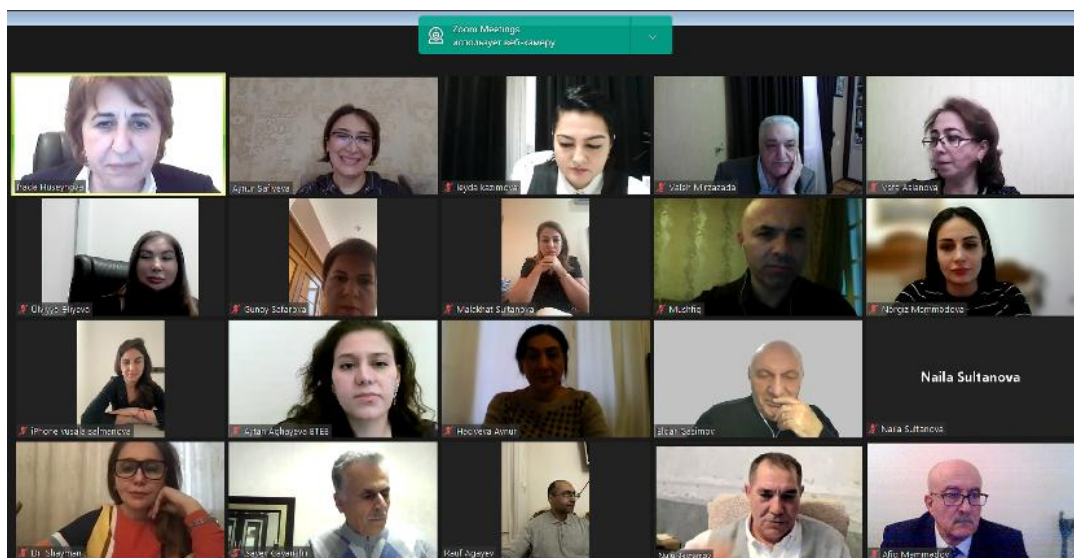
Bölmənin tarixi ərzində müxtəlif nazirlik və baş idarələrin tibb, aqrar və ekologiya yönümlü onlarla elmi müəssisə və universitetlərinin müvafiq kafedra-
larında aparılan elmi tədqiqatlar Bölmənin Elmi Şurası və Azərbaycan Respubli-
kası Elmi Tədqiqatların Əlaqələndirilməsi Şurasının tərkibində fəaliyyət göstərən
problem şuraları (elmi şuralar) vasitəsilə əlaqələndirilmişdir.

BTEB-in Elmi Şurasının iclası, 2022-ci il

2021-ci ilə kimi Bölmənin kurasiyasında bir neçə problem şurası fəaliyyət göstərmişdir. 2021-2024-cü illərdə həmin şuraların fəaliyyəti Azərbaycan Respublikası Elmi Tədqiqatların Əlaqələndirilməsi Şurasının Biologiya, aqrar və tibb elmləri üzrə Problem şurasında (şuranın sədri akademik İradə Hüseynova) birləşdirilmişdir. Son 5 il ərzində ümumilikdə 902 dissertasiya mövzusunun hər biri beş işçi qrupda (botanika, zoologiya, fiziki-kimyəvi biologiya, tibb, aqrar) ətraflı təhlil edildikdən sonra Problem şurasında mü-

zakirəyə çıxarılmışdır. Bütövlükdə 850 iş müəyyən düzəlişlərlə təsdiq edilmiş və müvafiq şəkildə sənədləşdirilmişdir.

Biologiya üzrə Problem şurasının iclası, 1 mart 2023-cü il

Uzun illər ərzində UNESCO-nun Bioetika, elm və texnologiyaların etikasası üzrə Azərbaycan Milli Komitəsinin fəaliyyəti də Bölmə tərəfindən koordinasiya olunmuşdur. Milli Komitənin yaradılması və fəaliyyətlərində akademik Cəlal Əliyevin xidmətləri xüsusi qeyd edilməlidir. 24 mart 1999-cu il tarixində UNESCO-nun tövsiyəsi ilə AMEA-nın nəzdində Bioetika, elm və texnologiyaların etikasası üzrə Milli Komitə yaradılmış və onun ilk sədri akademik Cəlal Əliyev olmuşdur. 2016-cı ildən Milli Komitənin rəhbəri akademik Əhliman Əmiraslanovdur. Son illərdə Komitənin tərkibində bir neçə dəfə dəyişikliklər edilmiş, fəallığının təmin olunması üçün tədbirlər görülmüşdür.

2022-ci ilə qədər Bölmənin tərkibində 9 institut fəaliyyət göstərmişdir. Azərbaycan elmində aparılan struktur islahatları bu institutları da əhatə etmişdir. 7 yanvar 2022-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti başçısının tabeliyində “Mərkəzi Nəbatat Bağı” və “Dendrologiya Bağı” publik hüquqi şəxslərin yaradılması haqqında qərar qəbul edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 25 iyun 2022-ci il tarixli 249 nömrəli Qərarı ilə “Mərkəzi Nəbatat Bağı” publik hüquqi şəxsin Nizamnaməsi və strukturu təsdiq edilmişdir.

“Azərbaycan Respublikasında elm və təhsil sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 iyul 2022-ci il tarixli Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi adlandırılmış, həmin Fərmanla Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının bir sıra elmi müəssisə və təşkilatları, o cümlədən Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsinin tərkibində olan aşağıdakı institutlar AR Elm və Təhsil Nazirliyinin tabeliyinə verilmişdir: Botanika İnstitutu; Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutu; Zoologiya İnstitutu; Akademik Abdulla Qarayev adına Fiziologiya İnstitutu; Genetik Ehtiyatlar İnstitutu; Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutu; Mikrobiologiya İnstitutu; Dendrologiya İnstitutu.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 25 iyun 2024-cü il tarixli 316 nömrəli Qərarı ilə Elmi Tədqiqatların Əlaqələndirilməsi Şurasının səlahiyyətləri AR Elm və Təhsil Nazirliyinə verilmişdir.

Son 6 ildə ölkənin müvafiq elm və təhsil müəssisələrində tədqiqatlar Bölmə tərəfindən müəyyən edilmiş 4 istiqamətdə aparılmışdır.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 2025-2030-cu illər üzrə İnkişaf Konsepsiyası və Yol Xəritəsində XX əsrin çağırışlarını, Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin elm qarşısında qoyduğu prioritetləri rəhbər tutmaqla, yaxın illərdə Azərbaycanda biologiya, aqrar və tibb elmləri sahəsində tədqiqatların aşağıdakı 5 istiqamətdə (aqrar tədqiqatlar üçün 1 yeni istiqamət əlavə edilmişdir) aparılması məqsədmüvafiq hesab edilmişdir:

- Biomüxtəlifliyin, torpaq və su ehtiyatlarının müasir yanaşmalarla tədqiqi, bərpa, mühafizəsi, səmərəli istifadəsi, elektron məlumat bazaları və rəqəmsal xəritələrinin yaradılması.

- Bioloji proseslərin molekulyar-genetik və fiziki-kimyəvi əsasları, genom, proteom və metabolom tədqiqatları, yeni bio-, nano- və postgenom texnologiyalarının fundamental və tətbiqi əsaslarının işlənilib hazırlanması.

- Rəqəmsal texnologiyaların və süni intellektin biologiya, kənd təsərrüfatı və təbabətdə tətbiqi.

- Patologiyaların fizioloji və molekulyar-genetik əsaslarının tədqiqi, yeni diaqnostika və müalicə üsullarının, dərman preparatlarının işlənilib ha-

zırlanmasında və reproduktiv təbabətdə yüksək texnologiyaların və kök hüceyrələrinin tətbiqi.

- Aqrar istehsal zəncirinin bütün mərhələlərinin optimallaşdırılması və diversifikasiyası, ekosistemlərin davamlılığını və resurslardan səmərəli istifadəni təmin edən, karbon emissiyasını azaldan innovativ texnologiyaların və inteqrasiya olunmuş metodların tətbiqi ilə ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması.

COVID-19 pandemiyası dövründə fəaliyyətlər

Dünyanı 3 ilə qədər əsarətində saxlamış COVID-19 pandemiyası müasir dövrümüzdə biologiya və tibb elmlərinə diqqətin artırılmasının, xüsusilə patologiyaların molekulyar-genetik metodlarla, eləcə də populyasiya səviyyəsində öyrənilməsi, biotexnologiya, mikrobiologiya, immunologiya, virusologiya, bioinformatika və neyrobiologiya sahələrində ən müasir elmi-texnologiyaların – yüksək texnologiyaların, maşınöyrənmə və süni intellekt metodlarının, riyazi modellərin tətbiqi ilə tədqiqatların daha da genişləndirilməsi və dərinləşdirilməsi kimi məsələlərin nəzərə alınmasının vacibliyini bir daha göstərmişdir. Pandemiya ilə mübarizə dövründə (2020-2022) AMEA Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsi tərəfindən onlarla elmi və elmi-kütləvi tədbir təşkil edilmiş, Bölmə üzvləri və əməkdaşlarının COVID-19-la bağlı kütləvi informasiya vasitələrində ümumilikdə 80-dən çox məqalə, çıxış, müsahibə və müraciətləri yayımlanmışdır.

2020-ci il mart ayının 4-də BTEB-in təşkilatçılığı və müvafiq sahələrdə tanınmış alim və mütəxəssislərin iştirakı ilə AMEA-nın Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunda “Çin koronavirusu: miflər və gerçəklər, problemə elmi baxış” mövzusunda maarifləndirici seminar, 4-6 avqust 2020-ci il tarixlərində COVID-19 pandemiyasına həsr edilmiş, AR Səhiyyə Nazirliyinin, TƏBİB-in, AR Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin, ölkədə və xaricdə çalışan müvafiq profilli azərbaycanlı alimlərin, ABŞ, Birləşmiş Krallıq, Fransa, Cənubi Koreya, Türkiyə və İrandan olan mütəxəssislərin iştirakı ilə “Koronavirus pandemiyası: elmi tədqiqatlardan sağlam gələcəyin təminatına doğru” mövzusunda beynəlxalq onlayn konfrans keçirilmişdir.

“Koronavirus pandemiyası: elmi tədqiqatlardan sağlam gələcəyin təminatına doğru” mövzusunda beynəlxalq onlayn konfrans və onun materialları

Türkiyənin Biotexnologiya İnstitutunun Peyvənd Elmi Komitəsinin üzvü, Akdeniz Universitetinin professoru, Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun laboratoriya müdiri, AMEA-nın müxbir üzvü Tərlan Məmmədov və onun rəhbərlik etdiyi tədqiqatçılar qrupu tərəfindən yeni texnologiya əsasında alınmış və ÜST-ün sınaq məqsədilə qəbul etdiyi prote-in əsaslı vaksin hazırlanmışdır.

2020-2022-ci illərdə Bölmənin institutlarında yoluxucu xəstəliklərin, o cümlədən COVID-19-un hərtərəfli, o cümlədən immunoloji, epidemioloji, sosial-demoqrafik və kliniki-laborator xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə dair tədqiqatlar aparılmış, layihələr icra olunmuşdur.

Qarabağa “Elmin Böyük Qayıdışı”

Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin tam bərpasından sonrakı dövrdə Bölmənin əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biri Qarabağın bərpası və işğaldan azad edilmiş ərazilərə “Elmin Böyük Qayıdışı” ilə bağlıdır. Milli Elmlər Akademiyasında qəbul edilmiş “Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərinə dair elmi tədqiqat işləri ilə bağlı AMEA-nın vəzifələri haqqında Fəaliyyət proqramı və Tədbirlər Planı haqqında” 12 yanvar 2021-ci il tarixli 2/4 nömrəli qərar və bu qərara əlavə edilmiş “Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazi-

lərində aparılacaq elmi tədqiqat işləri, elmtutumlu bərpa və quruculuq layihələri üzrə AMEA-nın Fəaliyyət Proqramı” və “Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərinə dair elmi tədqiqat işləri ilə bağlı AMEA-nın vəzifələri haqqında Tədbirlər Planı” yerinə yetirilmişdir.

20-21 may 2021-ci il tarixlərində keçirilmiş “Qarabağın biomüxtəlifliyi, torpaq və su ehtiyatları: keçmişi, bugünü və gələcəyi” mövzusunda onlayn konfrans bu sahədə çalışan alim və mütəxəssisləri vahid virtual məkanda toplamaqla müvafiq fəaliyyətlərlə bağlı yol xəritəsinin müəyyənləşdirilməsi baxımından önəmli hadisə olmuşdur. Çap edilmiş konfrans materialları bu gün də alim və mütəxəssislərin stolüstü kitabıdır.

“Qarabağın biomüxtəlifliyi, torpaq və su ehtiyatları: keçmişi, bugünü və gələcəyi” mövzusunda konfrans və onun materialları

8-9 noyabr tarixlərində onlayn formatda “Zəfər Günü və şəhidlərin xatirəsinə” 2-ci beynəlxalq Qarabağ – Tətbiqi Elmlər konqresi, 11 may 2022-ci ildə BTEB-in və Dendrologiya İnstitutunun birgə təşkilatçılığı ilə “Şuşa İli” çərçivəsində II Xarıbülbul rəsm və əl işlərindən ibarət Ümumrespublika yaradıcılıq müsabiqəsi keçirilmişdir.

2021-2024-cü illərdə Genetik Ehtiyatlar İnstitutunun Qarabağ Elmi Tədqiqat Bazasında (Tərtər rayonu, Şıxarx qəsəbəsi) 4 tarla seminarı təşkil olunmuşdur.

Qarabağ Elmi Tədqiqat Bazasında tarla seminarı, 22 oktyabr 2022-ci il

22-23 sentyabr 2022-ci il tarixlərində Bakı və Şuşa şəhərlərində BTEB-in təşkilatçılığı ilə keçirilmiş və “Şuşa İli”nə həsr edilmiş “Qarabağın biomüxtəlifliyi, torpaq və su ehtiyatları: gələcəyə baxış” mövzusunda beynəlxalq konfrans elmi ictimaiyyətin diqqətinin “Böyük Qayıdış”a yönəldilməsi baxımından əlamətdar hadisədir. Konfrans materialları dərc edilmişdir.

Ötən illər ərzində AMEA-nın ingilis dilində nəşr olunan “Həyat Elmləri və Biotibb” jurnalının 2 xüsusi nömrəsi işğaldan azad edilmiş ərazilərin biomüxtəlifliyi, torpaq və su ehtiyatlarının tədqiqinə həsr edilmişdir.

Bölmənin rəhbərliyi və Botanika İnstitutunun alimləri tərəfindən Qarabağın yabani dərman bitkilərinin etnobotaniki xüsusiyyətləri araşdırılmış, 101 növün xalq təbabətində geniş istifadə olunduğu, onlardan çoxillik otların 61, ağac və kol bitkilərinin 13 növlə üstünlük təşkil etdiyi, bəzi növlərin arealının Qarabağla məhdudlaşdığı müəyyən edilmiş, burada yabani halda rast gəlinməyən bəzi növlərin regionda dərman bitkisi kimi mədəniləşdirilmə potensialı aşkar olunmuşdur.

**“Qarabağın biomüxtəlifliyi, torpaq və su ehtiyatları: gələcəyə baxış”
mövzusunda beynəlxalq konfrans və onun materialları**

Bölmənin institutları və alimləri Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində məsələlərin mərkəzləşdirilmiş qaydada həll edilməsi üçün yaradılmış Əlaqələndirmə Qərargahının nəzdində fəaliyyət göstərən İdarələrarası Mərkəzin Ekoloji məsələlər üzrə İşçi Qrupunun, eləcə də digər işçi qruplarının işində, müvafiq fəaliyyət proqramlarının icrasında, region üzrə bioloji və radioekoloji monitorinqlərin aparılmasında, Ermənistanın Qarabağda törətdiyi ekoloji terrorun miqyasının qiymətləndirilməsində fəallıqla iştirak etmişlər. Ekoloji məsələlər üzrə İşçi Qrupunun müfəssəl sahəvi planının (2021-2025-ci illər üzrə), “Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərinə dair elmi tədqiqat işləri ilə bağlı AMEA-nın vəzifələri haqqında” Tədbirlər planının müvafiq bəndləri icra edilmişdir.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərin biomüxtəlifliyi, su və torpaq resursları, onlardan səmərəli istifadə ilə bağlı alimlərimizin məlumat, təklif və tövsiyələri elmi arayışlar şəklində hazırlanaraq mütəmadi surətdə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinə və digər aidiyyəti instansiyalara təqdim edilmişdir.

Ekoloji məsələlər üzrə İşçi Qrupunun 2021-2025-ci illərdə Ağdam, Zəngilan, Laçın, Şuşa, Füzuli, Xankəndidə dəfələrlə təşkil edilmiş toplantılarında AMEA-nın vitse-prezidenti akademik İradə Hüseynova iştirak və məruzələrlə çıxış etmişdir.

14 iyun 2022-ci il, Zəngilan

30 iyun 2021-ci il, onlayn iclas

2 iyun 2023-cü il, Zəngilan

19-20 iyul 2024-cü il, Ağdam

4 avqust 2023-cü il, Şuşa

9-10 oktyabr 2024-cü il,
Laçın

10 dekabr 2024-cü il,
Xankəndi

Ekoloji məsələlər üzrə İşçi Qrupunun iclaslarından fotolar

İclaslarda digər problemlərlə yanaşı, müvafiq rayonların biomüxtəlifliyinin, torpaq və su ehtiyatlarının tədqiqi məsələləri də müzakirə edilmiş, regionda kompleks elmi tədqiqat işlərinin aparılmasının zəruriliyi vurğulanmışdır.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərə BTEB-in əhatə etdiyi institutlar tərəfindən çoxsaylı ekspedisiyalar təşkil edilmiş, nadir və itmək təhlükəsində olan bitki və heyvan növlərinin, torpaq və su ehtiyatlarının, içməli su mənbələrinin, meşə və digər ekosistemlərin monitorinqləri keçirilmişdir. Oxçuçay və

Bəsitçayın monitorinqləri üzrə fəaliyyətlər, ekspedisiyalar və nümunələrin analizi prosesi 4 institutun əməkdaşlarından ibarət işçi qrupu tərəfindən aparılmışdır.

Qarabağın bioloji müxtəlifliyinin, yeraltı və yerüstü, təbii və mədəni sərvətlərinin, mövcud bioloji və ekoloji durumunun, gələcək inkişaf perspektivlərinin öyrənilməsi üzrə multidissiplinar tədqiqatlarda Botanika, Zoologiya, Mikrobiologiya, Torpaqşünaslıq və Aqrokimya, Dendrologiya, Akademik Abdulla Qarayev adına Fiziologiya institutlarının əməkdaşları daha çox iştirak etmişlər. Həmçinin Qarabağ regionu üçün yeni bitki sortlarının yaradılması istiqamətində tədqiqatlar intensivləşdirilmişdir. Genetik Ehtiyatlar İnstitutunun Qarabağ Elmi Tədqiqat Bazasında mədəni bitkilərin genetik ehtiyatları, seleksiya proqramları, yeni sortların toxumçuluğu üzrə fəaliyyətlər davam etdirilmişdir. Qarabağ regionunun torpaq-iqlim xüsusiyyətlərinə uyğun yeni bitki sortlarının yaradılması işinə Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutu da fəal şəkildə qoşulmuşdur.

Hər il 27 sentyabr – Anım Günü və 8 noyabr – Zəfər Günü geniş, o cümlədən elmi-kütləvi tədbirlərlə qeyd edilmişdir.

Bölmənin digər bir mühüm fəaliyyət istiqaməti respublikada mövcud olan su problemlərini əhatə etmişdir. Ölkə Prezidenti tərəfindən Azərbaycanda şirin su, o cümlədən işğaldan azad edilmiş ərazilərin su ehtiyatlarının idarə olunması ilə bağlı mövcud problemlər üzrə müvafiq araşdırmalar aparılmış, hesabat və təkliflər hazırlanaraq aidiyyəti üzrə təqdim edilmişdir. Kür çayının aşağı axınında yaranmış su probleminin tədqiqi, səbəblərinin araşdırılması istiqamətində alimlərimizin aldığı nəticələr və verilmiş tövsiyələr müvafiq orqanlar tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir.

Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunun və ətraf ekosistemlərin tədqiqi, dənizin bioloji resurslarının öyrənilməsi üzrə intensiv fəaliyyətlər aparılmışdır. Bu məqsədlə AMEA ilə AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi arasında 30 mart 2021-ci il tarixində bağlanmış Anlaşma Memorandumu çərçivəsində tədqiqatlar gücləndirilmişdir. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin və SOCAR-ın mütəxəssisləri ilə birgə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunun hidroloji və hidrokimyəvi vəziyyətinin, bioloji ehtiyatlarının öy-

rənilməsi, burada fəaliyyət göstərən neft-qaz yataqlarının Xəzər dənizinə və eləcə də ətraf mühitə təsirinin müəyyənləşdirilməsi üzrə monitorinqlərdə iştirak təmin edilmişdir. Qeyd edilən fəaliyyətlərdə AR ETN-nin Zoologiya, Akademik Abdulla Qarayev adına Fiziologiya və s. institutları xüsusilə seçilmişdir. Xəzər dənizində yosun və mamırların müxtəlifliyinin tədqiqi üzrə fəaliyyətlərdə həmçinin Botanika İnstitutu və Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun əməkdaşları da iştirak etmişlər.

Son illərdə Bölmənin fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri də kadr hazırlığı ilə bağlı olmuşdur. 6 institutda Dissertasiya müdafiəsi şuraları (2 institutda (Botanika və Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar institutları) ED; 4 institutda FD) mövcud olmuşdur. Bölmə üzrə kadr hazırlığında beynəlxalq əməkdaşlıqdan və qrant proqramlarından geniş istifadə olunmuşdur. Təkcə 2019-2022-ci illərdə Bölmə institutlarının 40-dan çox gənc mütəxəssisi tanınmış xarici universitetlərdə (Böyük Britaniyanın Oksford, Fransanın Monpelye, Belçika Krallığının Gent, Fransa Respublikasının Grenoble Politeknik, Türkiyə Respublikasının Bilecik Şeyh Edebali, İzmir, ABŞ-ın Viskonzin və s. universitetlərində) doktorantura və ya magistratura təhsili almışdır. Həmin müddətdə 100-ə qədər alim və mütəxəssisin xarici mərkəzlərdə elmi təcrübəkeçmədə olması məqsədilə bütün təşkilati tədbirlər görülmüşdür.

Qeyd etmək lazımdır ki, 2016-2022-ci illərdə AMEA-nın elmi tədqiqat institutlarının nəzdində ali təhsilin magistratura səviyyəsi üzrə kadr hazırlığının aparılması uğurlu nəticələr vermişdir. Bölmə üzrə xaricdə doktorantura təhsili alanların böyük əksəriyyəti AMEA-nın magistraturasının məzunlarıdır.

Bölmədə elm və təhsilin integrasiyası daim diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan Tibb Universiteti, Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Lənkəran Dövlət Universiteti, Naxçıvan Dövlət Universiteti, Gəncə Dövlət Universiteti, Sumqayıt Dövlət Universiteti, Xəzər Universiteti, Qərbi Kaspi Universitetinin və s. müvafiq kafedraları ilə əlaqələr saxlanılmış və inkişaf etdirilmişdir. İnstitutların əksəriyyətində universitetlərin baza kafedraları və filialları fəaliyyət göstərmişdir. Bölmənin üzvləri universitetlərdə yüksəkix-

tisaslı mütəxəssislərin hazırlanmasında, tədrislə bağlı müxtəlif problemlərin həllində iştirak etmişlər.

Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsinin “Həyat Elmləri və Biotibb” jurnalı (Journal of Life Sciences and Biomedicine) ildə iki dəfə (iyun və dekabr) ingilis dilində mütəmadi nəşr olunur.

1945-ci ildən “AMEA-nın Xəbərləri (biologiya və tibb elmləri)” kimi fəaliyyət göstərmiş jurnal yeni ad altında 2019-cu ildən çap edilir. Jurnalın beynəlxalq standartlara uyğun saytı (<https://jlsbjournal.org/>) fəaliyyət göstərir. Hazırda bir neçə bazada indeksləşən jurnalın Scopus, WoS və s. daha nüfuzlu beynəlxalq bazalara daxil olunması yaxın vaxtlarda təmin ediləcəkdir.

“Həyat Elmləri və Biotibb” jurnalının xüsusi nömrələri

Bölmənin tabeliyində olmuş 5 institutda son 13 il ərzində 11 beynəlxalq laboratoriya yaradılmışdır. İlk 2 beynəlxalq laboratoriya (Hesablama struktur biologiyası və Molekulyar biotexnologiya beynəlxalq laboratoriyaları) 2012-ci ildə AMEA Botanika İnstitutunun Bioloji məhsuldarlığın fundamental problemləri şöbəsinin tərkibində yaradılmışdır. Ümumən, AR ETN Botanika İnstitutunda 2, Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun nəzdində dünyanın aparıcı alimlərinin rəhbərliyi ilə 5 (Hesablama struktur biologiyası, Molekulyar biotexnologiya, Bionanotexnologiya, Proteomiks, Molekulyar biomühəndislik), Genetik Ehtiyatlar Institu-

tunda 1, Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutunda 1 beynəlxalq laboratoriya fəaliyyət göstərmişdir.

Son 10 il ərzində 40-dan çox ölkənin 80-ə yaxın elmi tədqiqat müəssisəsi, tanınmış universitetləri, genbankları, nəbatat və dendrologiya bağları ilə, eləcə də nüfuzlu beynəlxalq mərkəz və təşkilatlarla elmi əlaqələr xüsusilə intensiv inkişaf etdirilmişdir.

2020-2023-cü illərdə Türkiyə Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin tabeliyində fəaliyyət göstərən İqtisadi İnkişaf və Sosial Tədqiqatlar İnstitutu (İKSAD) ilə birgə bir neçə beynəlxalq konfrans təşkil edilmişdir. Məsələn, 5-6 iyul 2021-ci il tarixlərində onlayn formatda “Tibb elmləri və innovasiyalar” mövzusunda 4-cü, 18-21 dekabr 2021-ci il tarixlərində Türkiyə Respublikasının Antalya şəhərində hibrid formatda 5-ci beynəlxalq konqres keçirilmişdir. 7-10 iyun 2022-ci il tarixlərində BTEB-in, Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun, Genetik Ehtiyatlar İnstitutunun, İKSAD-ın və bir neçə universitetin təşkilatçılığı ilə Bakı şəhərində hibrid formatda (onlayn və canlı) “Şuşa İli – 2022” 3-cü Beynəlxalq Tətbiqi Elmlər konqresi keçirilmişdir.

Türkiyənin Dokuz Eylül Universiteti və AMEA-nın birgə təşkilatçılığı ilə 19 noyabr 2021-ci ildə 5 elm sahəsini (biologiya, kimya, fizika, riyaziyyat, kompüter elmləri) əhatə edən 1-ci ikitərəfli beynəlxalq onlayn elmi seminarın keçirilməsi iki ölkə arasında elmi əlaqələrin gücləndirilməsi və yeni əməkdaşlıqların yaradılması baxımından mühüm hadisə hesab edilə bilər.

Daha sonra bu əhəmiyyətli elmi tədbir ənənəvi xarakter almış, təmsil olunan elm sahələrində müəyyən fərqlər olmaqla 18 noyabr 2022-ci il tarixində 2-ci, 4 dekabr 2024-cü il tarixində 3-cü beynəlxalq seminar təşkil olunmuş və bu tədbirlərin materialları nəşr edilmişdir.

FIRST INTERNATIONAL BILATERAL WORKSHOP ON SCIENCE BETWEEN DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY AND AZERBAIJAN NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES

19 NOVEMBER 2021

HONORARY CHAIRS

Prof. Dr. Nükhet HOTAR, Rector of DEU
Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ, Vice President of ANAS

CHAIRS

Prof. Dr. Aydin ALIN
Dean of DEU Faculty of Science
Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ
Vice President of ANAS

ORGANISATION COMMITTEE

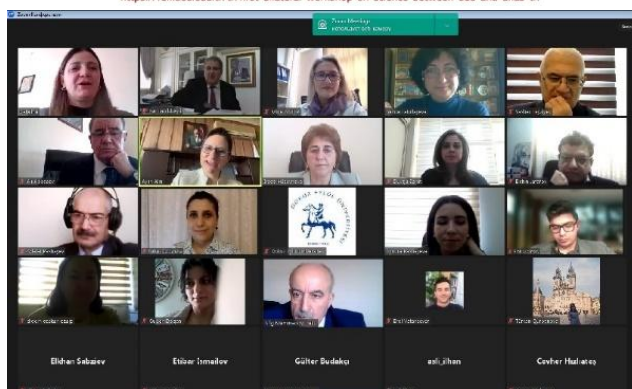
Prof. Dr. Levent ÇAYIŞ
Assoc. Prof. Dr. Rəşad CƏLİL
Assoc. Prof. Dr. Təqibə YILDIR
Assoc. Prof. Dr. Aydin YILDIR TUNALI
Assoc. Prof. Dr. Rəşad ALTAĞLI
Assoc. Prof. Dr. Rəşad NƏSİRƏLİ

SCIENTIFIC BOARD

Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ
Vice President of ANAS
Prof. Dr. Rəşad CƏLİL
Assoc. Prof. Dr. Təqibə YILDIR
Assoc. Prof. Dr. Aydin YILDIR TUNALI
Assoc. Prof. Dr. Rəşad ALTAĞLI
Assoc. Prof. Dr. Rəşad NƏSİRƏLİ

The organization will be held via Zoom video conferencing. To attend, please fill out the following form before 17.11.2021 midnight.
<https://forms.gle/iCQ69WtHMYyECCAr5>

<https://fen.deu.edu.tr/first-bilateral-workshop-on-science-between-deu-and-anas-tr/>

Türkiyənin Dokuz Eylül Üniversitesi və AMEA-nın birgə onlayn elmi seminarları

AMEA-nın Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsinin 2023-cü ildəki fəaliyyətinin əhəmiyyətli hissəsi Ölkə Prezidentinin “Azərbaycan Respublikasında 2023-cü ilin “Heydər Əliyev İli” elan edilməsi ilə bağlı Tədbirlər Planı”nın təsdiq edilməsi haqqında” 28 noyabr 2022-ci il tarixli Sərəncamının, görkəmli oftalmoloq-alim, Əməkdar elm xadimi, akademik Zərifə Əliyevanın 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında 03 noyabr 2022-ci il tarixli Sərəncamının icrasına həsr edilmiş, çoxsaylı elmi tədbirlər, iclaslar, konfranslar, sərgi və seminarlar böyük uğurla həyata keçirilmişdir.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin 100 illik yubileyi münasibətilə Akademiya şəhərciyində nadir ağaclar parkının əsası qoyulmuşdur (14 mart 2023-cü il).

**Ümummilli Lider Heydər Əliyevin 100 illik yubileyi münasibətilə
Akademiya şəhərciyində nadir ağaclar parkının əsası qoyulmuşdur,
14 mart 2023-cü il**

İl ərzində AMEA-nın və AR Səhiyyə Nazirliyinin birgə təşkilatçılığı ilə “Görkəmli oftalmoloq alim, akademik Zərifə Əliyeva: həkimlik andı və vətəndaşlıq missiyası” mövzusunda yubiley tədbiri (19 aprel), AR ETN Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutu ilə birgə akademik Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 100 illiyinə həsr edilmiş “Novator alim, işıqlı şəxsiyyət” mövzusunda elmi konfrans (25 aprel), Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illik yubileyinə həsr olunmuş “Gəncliyimiz gələcəyimizdir” mövzusunda beynəlxalq konfrans (05 may), AMEA-nın və AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin birgə təşkilatçılığı ilə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin 100 illik yubileyinə həsr edilmiş “Bioloji müxtəlifliyin qorunması” mövzusunda konfrans və Azərbaycan Respublikasının “Qırmızı Kitab”ının III nəşrinin təqdimatı (22 may), AR ETN Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutu ilə birgə keçirilmiş “Heydər Əliyev və Azərbaycan təbiəti” mövzusunda beynəlxalq konfrans (19-20 iyun), AR Elm və Təhsil Nazirliyi, Xəzər rayon İcra Hakimiyyəti, Bakı şəhər Mədəniyyət Baş idarəsi və AR ETN Dendrologiya İnstitutu ilə birgə “Gəncliyimiz gələcəyimizdir” adlı rəsm və əl işlərindən ibarət yaradıcılıq müsabiqəsi (05 iyul), Akademik Zərifə Əliyeva adına Milli Oftalmologiya Mərkəzi, AR ETN Abdulla Qarayev adına Fiziologiya İnstitutu və Azərbaycan Fizioloqlar Cəmiyyətinin birgə təşkilatçılığı ilə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin və görkəmli alim, akademik Zərifə Əliyevanın 100 illik yubileylərinə həsr olunmuş “Görmənin fiziologiyası və peşə patologiyaları: fundamental və tətbiqi aspektlər” mövzusunda beynəlxalq konfrans (30-31

oktyabr), AR ETN Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutu ilə birgə “Heydər Əliyev və müasir biologiya elminin inkişafı: uğurlar və çağırışlar” mövzusunda beynəlxalq konfrans (19-20 dekabr) və s. tədbirləri xüsusi qeyd etməyə ehtiyac vardır.

**“Heydər Əliyev və Azərbaycan təbiəti” mövzusunda
beynəlxalq konfrans. 19-20 iyun 2023-cü il**

**“Görmənin fiziologiyası və peşə patologiyaları: fundamental və tətbiqi
aspektlər” mövzusunda beynəlxalq konfrans və Azərbaycan Fizioloqlarının
VI Konqresi, 30-31 oktyabr 2023-cü il**

**“Heydər Əliyev və müasir biologiya elminin inkişafı: nailiyyətlər və çağırışlar”
mövzusunda beynəlxalq konfrans, 19-20 dekabr 2023-cü il**

2023-cü ildə akademik Zərifə xanım Əliyevanın 100 illik yubileyi ilə bağlı biblioqrafik göstəricisi çapdan çıxmış, respublika mətbuatında görkəmli oftalmoloq haqqında məqalələr nəşr edilmişdir.

**Akademik Zərifə xanım Əliyevanın
biblioqrafiyası**

16 noyabr 2023-cü il tarixində AR ETN Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunda görkəmli alim və ictimai-siyasi xadim, akademik Cəlal Əliyevin 95 illik yubileyinə həsr edilmiş “Fotosintez, ətraf mühit və bitkilərin məhsuldarlığı” mövzusunda akademik Cəlal Əliyev qiraətləri keçirilmişdir.

“Fotosintez, ətraf mühit və bitkilərin məhsuldarlığı” mövzusunda akademik Cəlal Əliyev qiraətləri, 16 noyabr 2023-cü il

2019-2023-cü illərdə Bölmənin diqqətində olan ən aktual problemlərdən biri Azərbaycan Respublikasının “Qırmızı Kitab”ının III nəşrinin hazırlanması olmuşdur. Qəbul olunan və həyata keçirilən qərarlar, çoxsaylı təşkilati tədbirlər, məqsədyönlü şəkildə görülmə işlər, aparılan ekspedisiya və kameral tədqiqatlar, bütünlükdə prosesə rəhbərliyin yüksək diqqəti və nəzarəti öz müsbət nəticələrini vermiş, “Qırmızı Kitab”ın III nəşri nəfis şəkildə çapdan çıxmışdır (Azərbaycan Respublikasının “Qırmızı Kitab”ı, III nəşr (2 cild). “İmak” çap evi (Türkiyə), 2023, I cild (Flora), 506 s., II cild (Fauna), 276 s.).

III nəşrin hazırlanmasında 2022-ci ilə kimi Bölmənin tərkibində fəaliyyət göstərmiş AR ETN Botanika İnstitutunun (baş direktor: biologiya elmləri doktoru, professor Səyyarə İbadullayeva) və Zoologiya İnstitutunun (aqrar elmlər doktoru, dosent Ələddin Eyvazov) xidmətlərini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Nəşr bütün yaradıcı kollektivin, eləcə də ümumən AMEA-nın, Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsinin Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin şanlı yubileyinə dəyərli töhfəsi olmuşdur.

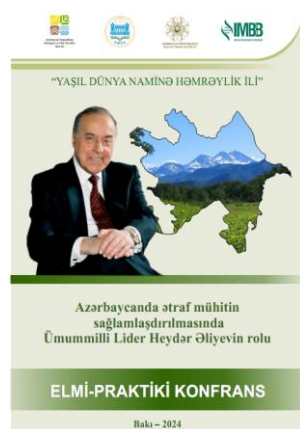
“Bioloji müxtəlifliyin qorunması” mövzusunda konfrans və Azərbaycan Respublikasının “Qırmızı Kitab”ının III nəşrinin təqdimatı, 22 may 2023-cü il

AMEA-nın Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsinin 2024-cü ildəki elmi və elmi-təşkilati fəaliyyətinin mühüm bir hissəsi “Azərbaycan Respublikasında 2024-cü ilin “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan edilməsi haqqında” 25 dekabr 2023-cü il tarixli Sərəncamının icrasını əhatə etmişdir.

Məlumdur ki, 11-22 noyabr 2024-cü il tarixlərində Azərbaycan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası (COP29) kimi möhtəşəm bir qlobal tədbirə böyük uğurla evsahibliyi etmişdir. COP29-da Azərbaycanın da səyləri ilə dünya birliyi tərəfindən çox mühüm qərarlar qəbul edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ölkəmizin tarixindəki ən böyük beynəlxalq tədbiri belə dəyərləndirmişdir: “Mən Bakı nailiyyətini çoxtərəfliyin təntənəsi kimi qiymətləndirirəm. COP29 iqlim diplomatiyasında dönüş nöqtəsidir və mən inanıram ki, bu irs gələcək qlobal iqlim fəaliyyətinə müsbət təsir göstərəcək”.

2024-cü il ərzində COP29-a dair məsələlər Bölmə tərəfindən daim diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. PreCOP və COP29-la bağlı çoxsaylı tədbirlər planlaşdırılmış və həyata keçirilmişdir.

AR ETN Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunda “Yaşıl dünyamızı qoruyaq” mövzusunda konfrans (1 mart), AMEA Qadınlar Şurasının və AR ETN Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun birgə təşkilatçılığı ilə görkəmli oftalmoloq alim, akademik Zərifə Əliyevanın anadan olmasının 101 illiyinə və “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili”nə həsr edilmiş “Yaşıl dünyamız gözlərə nur verən elmin işığında” mövzusunda elmi konfrans (25 aprel), AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin, AMEA-nın və AR Elm və Təhsil Nazirliyinin birgə təşkilatçılığı ilə “Azərbaycanda ətraf mühitin sağlamlaşdırılmasında Ümummilli Lider Heydər Əliyevin rolu” mövzusunda elmi-praktiki konfrans (23-24 may; Konfransda ölkənin 90-a yaxın təşkilatının təmsilçilərinin 300-dən çox məruzəsi dinlənilmiş, konfrans materialları nəfis şəkildə nəşr edilmişdir), Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının, AR ETN Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun və AR KTN Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutunun birgə təşkilatçılığı ilə “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili”nə və akademik Cəlal Əliyevin anadan olmasının 96-cı ildönümünə həsr olunmuş “Qlobal iqlim dəyişiklikləri, fotosintez və dayanıqlı həyat” mövzusunda elmi-praktiki konfrans (27-28 iyun), AR Elm və Təhsil Nazirliyi, BTEB, AR ETN Mikrobiologiya İnstitutu, Odlar Yurdu Universiteti, Elmi Təşkilatların Birləşmiş Həmkarlar İttifaqı Komitəsi və AR ETN Dendrologiya İnstitutunun birgə təşkilatçılığı ilə “Qarabağ ekosistemlərinə antropogen faktorların və iqlim dəyişikliklərinin təsiri” mövzusunda respublika konfransı (30 sentyabr), AMEA-nın Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsi və AR ETN Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun birgə təşkilatçılığı ilə “İqlim dəyişikliyi və ekosistemlərin dayanıqlılığı: təhdidlər, çağırışlar, həllər” mövzusunda elmi sessiya (14-15 oktyabr) BTEB-in təşkilatçılığı və iştirakı ilə qeyd edilən istiqamətlərdə 2024-cü il ərzində keçirilmiş tədbirlərdən yalnız bir hissəsini əhatə edir.

**“Azərbaycanda ətraf mühitin sağlamlaşdırılmasında Ümummilli Lider
Heydər Əliyevin rolu” mövzusunda elmi-praktiki konfrans,
23-24 may 2024-cü il**

2024-cü ildə Bölmə üzvləri tərəfindən “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili”nə və COP29-a həsr edilmiş çoxsaylı kitab, monoqrafiya və digər nəşr məmulatları dərc edilmişdir.

COP29-un gedişində, 19 noyabrda akademik İradə Hüseynova müxtəlif qitələrdə yerləşən 15 beynəlxalq aqrar tədqiqat mərkəzini birləşdirən böyük bir tərəfdaşlıq sisteminin – Kənd Təsərrüfatı Tədqiqatları üzrə Beynəlxalq Məşvərətçi Qrupun icraçı direktoru Dr. Ismahane Elouafinin dəvəti ilə COP29 iqlim konfransında FAO, CGIAR və digər beynəlxalq qurumların birgə keçirdikləri “Aşağı emissiyalı və dayanıqlı ərzaq sistemləri üçün elm və innovasiya” mövzusunda tədbirdə geniş məruzə ilə çıxış etmişdir.

Bölmə rəhbəri və əməkdaşlarının COP29-un proqramlarında iştirak etdikləri digər tədbirlər sırasında aşağıdakıları qeyd etmək olar: “Davamlı su resurslarının idarəedilməsi üzrə innovativ yanaşmalar”, “Xəzər dənizinin ekoloji vəziyyətinə dair elmi panel” interaktiv panel sessiyaları və s.; “COP-dan COP-a aqrar-qida irsləri: qlobal iqlim məqsədlərinə nail olmağın açarı”, “Su və Davamlı İnkişaf: iqlim çağırışlarına cavab”, Transsərhəd çayların iqlim dəyişikliyinə təsirlərinə davamlılığı”, “Elmdən təcrübəyə: ərzaq sistemlərində ədalətli yanaşmalara keçidin inkişaf etdirilməsi”; “İqlim üçün Su:

Su Həllərinin MMT-lərə və MTP-lərə integrasiyası. Biomüxtəliflik, Su və İqlim Əlaqəliliyi” mövzusunda yüksək səviyyəli dəyirmi masa”, “”İqlim, Təbiət və İnsanlar üçün Meşələr: Meşələr üçün İqlim Maliyyəsindən İstifadə” mövzusunda yüksək səviyyəli tədbir”, “İqlim və biomüxtəliflik arasındakı əlaqə: davamlı gələcək üçün integrasiya olunmuş həllər”, “Beynəlxalq Təbiəti Mühafizə İttifaqının Qırmızı Siyahısı” və s. Bu tədbirlərin hər birində növbəti illər üçün dünya elmi qarşısında duran başlıca prioritet məsələlərdən söz açılmış, heç bir problemin elm, yüksək texnologiyalar və innovasiyaların birbaşa iştirakı olmadan aradan qaldırılmasının mümkün olmayacağı dəfələrlə vurğulanmışdır.

**Akademik İradə Hüseynovanın
COP29-da çıxışı**

COP29 dövründə respublikanın aparıcı qəzetlərində BTEB üzvlərinin müvafiq problemlərə həsr edilmiş 8 məqaləsi nəşr olunmuşdur. Akademik İradə Hüseynovanın “Azərbaycan” qəzetinin, uyğun olaraq, 13 noyabr və 14 dekabr tarixli nömrələrində dərc olunmuş və <https://science.gov.az> saytında yayılmış “Azərbaycan tarixinin ən möhtəşəm dövrlərindən birini yaşamaqdadır” və “Elm və əməkdaşlıq dünyanı xilas edəcək” adlı məqalələrində dünyanın COP29-a gedən yolu, COP-ların tarixi, Azərbaycanın “yaşıl artım” ölkəsinə çevrilmək yolundakı nailiyyətləri, “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili”nə dair və COP29 dövründə fəaliyyətlər, tədbirin əsas nəticələri, ondan irəli gələn prioritetlər və qarşıda duran vəzifələr və s. öz əksini tapmışdır.

COP29 dövründə Bölmə rəhbərliyi və əməkdaşlarının iştirak etdikləri bəzi tədbirlərdən görüntülər

Bölmənin “Həyat Elmləri və Biotibb” jurnalının 2024-cü il üzrə 2-ci nömrəsi “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili”nə və COP29-a həsr olunmuşdur.

COP29-la bağlı Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının fəaliyyətlərinin yekunları AMEA Rəyasət Heyətinin 29 noyabr 2024-cü il tarixli iclasında müzakirə edilmişdir. İclasda AMEA-nın prezidenti akademik İsa Həbibbəylinin və AMEA-nın vitse-prezidenti akademik İradə Hüseynovanın “COP29: çağırışlar və AMEA-nın qarşısında duran vəzifələr” adlı məruzəsi dinlənilmiş və müvafiq qərar qəbul edilmişdir.

Qərarda Azərbaycan elmində, o cümlədən AMEA-da aparılan tədqiqatlarda COP29-un çağırışları əsas kimi qəbul edilməklə, müasir dövrün ümumdünya problemlərinə və ölkəmizin həmin istiqamətdəki reallıqlarına doğru istiqamətləndirilməsi, Azərbaycanda iqlim dəyişikliyi və doğurduğu fəsadlar, onların aradan qaldırılması və ya təsirinin yumşaldılması istiqamətində, eləcə də elm sahəsində, ictimai və fəlsəfi fikirdə, mədəniyyət və ədəbiyyatda buraxdığı izlərlə bağlı müvafiq elm sahələrinin prioritetlərinə yenidən baxılmasının vacibliyi qeyd edilmişdir.

AMEA Rəyasət Heyətinin 29 noyabr 2024-cü il tarixli iclası

BTEB-in COP29 çağırışları işığında gələcək fəaliyyətləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”dən biri Azərbaycanın təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsinə çevrilməsi məqsədinə xidmət etməyə yönəldiləcəkdir.

Akademik İsa Həbibbəylinin AzərTAc-a verdiyi müsahibədəki fikirləri COP29-un qlobal əhəmiyyətinə fəlsəfi yanaşma baxımından dəyərlidir: “Düşünürəm ki, COP29 hərəkəti yeni bir sivilizasiyaya yaşıl işıqdır. “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” və COP29 Azərbaycanı yeni sivilizasiyanı yaradan mərkəzlərdən biri kimi dünyada tanıdacaqdır”.

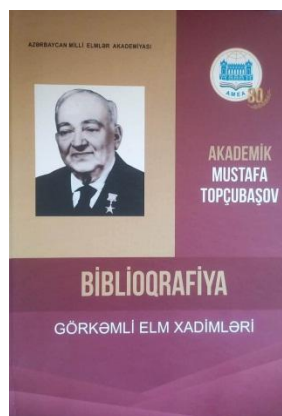
Akademiyanın 2024-cü il ərzində “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” və COP29-la bağlı fəaliyyətlərini əks etdirən “COP29: Qlobal və milli çağırışlar, elmin vəzifələri” adlı kitab “Elm” nəşriyyatında nəfis şəkildə dərc

edilmiş və 23 oktyabr 2025-ci il tarixində AMEA-da kitabın təqdimat mərasimi keçirilmişdir.

BTEB-in fəaliyyətinin ənənə halını almış istiqamətlərindən biri də Bölmə üzvlərinin, tanınmış elm xadimlərinin yubileylərinin elmi tədbirlərlə qeyd edilməsidir. Belə ki, təkcə son üç il ərzində akademiklər Zərifə Əliyevanın 100, Məmməd Salmanovun 90, Əhliman Əmiraslanovun 75, Qərib Məmmədovun 75, Məhərrəm Babayevin 85, Firuz Məlikovun 120, Hüseyn Həsənovun 90, Fazil Qurbanovun 80, Mirəsədulla Mirqasımovun 140, Rəhim Rəhimovun 100, Cəlal Əliyevin 95, Vahid Hacıyevin 95, Validə Tutayunun 110, Siddiqə Məmmədovanın 100, Təriyel Talibovun 75, AMEA-nın fəxri üzvü İhsan Doğramacının 100, Mustafa Topçubaşovun 130 illik yubileylərinə həsr edilmiş sərgi, yığıncaq, konfrans və elmi sessiyalar, həmçinin ölkədaxili və beynəlxalq statuslu digər tədbirlər, bu alimlərin bir çoxunun biblioqrafiyalarının dərc edilməsi elm xadimlərinə verilən yüksək dəyəri nümayiş etdirməklə yanaşı, ölkədə elmi fəaliyyətin populyarlaşdırılmasına xidmət etmişdir.

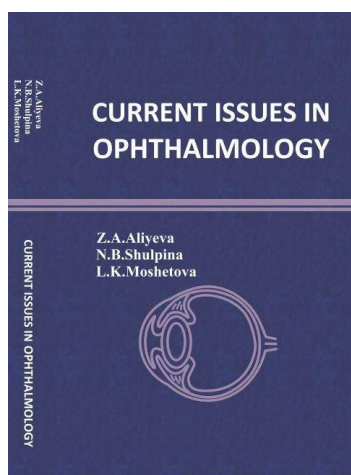

**Akademik Mirəsədulla
Mirqasımovun biblioqrafiyası**

**Akademik Mustafa
Topçubaşovun biblioqrafiyası**

Akademik Zərifə xanım Əliyevanın müəllifi olduğu əsərin ilk dəfə ingilis dilində nəfis şəkildə nəşr edilməsi mühüm hadisə hesab edilə bilər (Aliyeva Z.A., Shulpina N.B., Moshetova L.K. Current Issues in Ophthalmology. Baku: Elm, 2025, 396 p.).

Akademik Abdulla Qarayev adına Fiziologiya İnstitutunun baş direktoru, biologiya elmləri doktoru, professor Ulduz Həşimova 2021-ci il, AMEA-nın vitse-prezidenti akademik İradə Hüseynova 2023-cü il üçün İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının (İƏT) elm və texnologiya sahəsi üzrə mükafatına layiq görülərək, müvafiq medal, sertifikat, eləcə də pul mükafatı ilə təltif olunmuşlar.

Akademik İradə Hüseynova həmçinin 2024-cü ildə Rusiya Təbiət Elmləri Akademiyasının nüfuzlu “Eko-Mir beynəlxalq ekologiya mükafatı”na layiq görülmüşdür.

**“Eko-Mir beynəlxalq ekologiya mükafatı”
təqdim edilərkən**

Son 6 il ərzində Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun 3 (Səmrə Mirzəyeva – 2021, Lalə Axundova – 2022, Gülnar Abdullayeva – 2024), Genetik Ehtiyatlar İnstitutunun 1 (Allahverdi Şahverənov – 2019) əməkdaşı müvafiq illər üzrə Gənclər üçün Prezident mükafatına layiq görülmüşlər.

Gülnar Abdullayeva

Bir neçə il öncə Bölmənin etimadı və dəstəyi ilə elmdə ilk addımlarını atmağa başlamış bir çox gənc mütəxəssis artıq dünya miqyasında uğurlar qazanmaqdadır. AR ETN Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun kiçik elmi işçisi, Elm sahəsi üzrə Prezident Mükafatına layiq görülmüş Gülnar Abdullayeva Birləşmiş Krallığın Oksford Universitetində doktorantura təhsilini başa vuraraq, “Bağırsağ xərçəngində hüceyrə differensiasiyasının molekulyar əsaslarının öyrənilməsi” mövzusunda dissertasiya işini müvəffəqiyyətlə müdafiə etmişdir və hazırda postdok proqramı üzrə həmin universitetdə tədqiqatlarını davam etdirir.

Bölmə ölkədə kadr hazırlığına mühüm töhfələr verən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Rəyasət Heyətində 3 üzvlə təmsil olunur. Komissiyaanın Biologiya və aqrar elmlər üzrə ekspert şurasına da Bölmənin üzvü rəhbərlik edir.

Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin 2022-ci il iyulun 28-də imzaladığı “Azərbaycan Respublikasında elm və təhsil sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında” Fərmanla ölkədə elm sahəsin-

də islahatların yeni dövrünə başlanılmışdır. AMEA-nın yeni Nizamnaməsi-nin təsdiqi, Ümumi Yığıncağın 20 fevral 2025-ci il tarixli 1/2 nömrəli qərarı ilə təsdiqlənmiş “AMEA-nın 2025-2030-cu illər üzrə İnkişaf Konsepsiyası” və “Yol Xəritəsi” islahatlar yolunda mühüm addımlar hesab edilə bilər.

12-13 iyun 2025-ci il tarixlərində Bölmənin, Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutu, Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutu, Quraq Ərazilərdə Kənd Təsərrüfatı Tədqiqatları üzrə Beynəlxalq Mərkəz və Almaniya Federativ Respublikası Osnabrük Tətbiqi Elmlər Universitetinin birgə təşkilatçılığı ilə AR ETN Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunda “Konstitusiya və Suverenlik İli”-nə və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyinə həsr olunan “Rəqəmsal və GWAS əsaslı texnologiyaların tətbiqi ilə buğdanın yaxşılaşdırılması” mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans və tarla seminarı keçirilmişdir.

Beynəlxalq elmi konfransın açılış mərasimindən, 12 iyun 2025-ci il

Bölmənin rəhbəri və əməkdaşlarının fəal iştirakı ilə keçirilmiş “Enerji, qida, ətraf mühit və iqlim təhlükəsizliyi sahəsində çağırışlar” mövzusunda beynəlxalq konfrans (15-17 oktyabr 2025-ci il) çərçivəsində AR ETN Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunda 17 oktyabr 2025-ci il tarixində növbəti “Cəlal Əliyev qiraətləri” keçirilmişdir. Tədbirdə Koreya Respublikasının Soqanq Universitetinin Bitki Gen Tənzimlənməsi laboratoriyasının müdürü, professor Byeong-ha Lee “Bitkilərdə abiotik streslərə davamlılığın artırılması strategiyaları” mövzusunda məruzə ilə çıxış etmişdir.

“Cəlal Əliyev qiraətləri”ndə professor Byeong-ha Lee məruzə edərkən, 17 oktyabr 2025-ci il

AMEA çərçivəsində islahatların düşünülmüş şəkildə elmi əsaslarla həyata keçirilməsində akademik İsa Həbibbəylinin fəal mövqeyini və Bölmələrə göstərdiyi dəstəyi də xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Respublikada, o cümlədən AMEA-da elmin idarə olunması və təşkili sahəsində ən yüksək səviyyədə həyata keçirilən genişmiqyaslı struktur və optimallaşdırma islahatları dövründə Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nizamnaməsinə uyğun şəkildə, öz elmi-strateji mandatı əsasında fəaliyyətini ardıcıl və məqsədyönlü şəkildə davam etdirir.

Bölmə öz işini ölkə üzrə elmi proseslərin sistemli koordinasiyası, biologiya və tibb sahələrində elmi-tədqiqat istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi, bu istiqamətlər üzrə elmi nəticələrin toplanması, təhlili və qiymətləndirilməsi, eləcə də müvafiq tədqiqat müəssisələrinə və universitet kafedralarına elmi-metodiki dəstəyin göstərilməsi üzərində qurur. Qeyd olunan fəaliyyət çərçivəsində Bölmə Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi, Səhiyyə Nazirliyi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, eləcə də digər dövlət qurumlarının elmi-tədqiqat institutları və ali təhsil müəssisələrinin müvafiq kafedraları ilə sıx əməkdaşlıq edir. Bu qarşılıqlı fəaliyyət elmi resursların səmərəli integrasiyasına, milli elmi siyasətin həyata keçirilməsində vahid elmi məkanın formalaşmasına və elmin real sektorlara yönəldilməsinə xidmət göstərir.

**AMEA Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsinin Ümumi
yığıncağından görüntülər, 28 oktyabr 2025-ci il**

Bu gün AMEA-nın Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsi Azərbaycanın elmi ekosistemində birləşdirici və istiqamətverici mərkəz kimi çıxış edir. Bölmənin fəaliyyəti ölkədə fundamental və tətbiqi elmlərin qarşılıqlı əlaqəsini möhkəmləndirir, innovasiyaların və süni intellekt əsaslı tədqiqatların inkişafına zəmin yaradır.

Hazırkı dövrdə Bölmə Azərbaycan elminin strateji hədəflərinə – bilik iqtisadiyyatına keçidə, milli intellektual potensialın beynəlxalq elmi məkanla integrasiyasına və qlobal elmi tərəqqiyə töhfə verilməsinə xidmət edən qurum kimi fəaliyyət göstərir.

AMEA-NIN BİOLOGİYA VƏ
TİBB ELMLƏRİ BÖLMƏSİ:
İNKİŞAF TARİXİ VƏ UĞURLARI

Kompüter tərtibçisi: Afiq Məmmədov
Bədii tərtibat: Şəlalə Məmməd

Formatı 70x100 ¹/₁₆

Həcmi 4 ç.v.

Tirajı 100